

Leo Trotskij:
Vardagslivets problem

Innehållsförteckning

Redaktionens inledning.....	2
Inledning till den tatariska upplagan.....	3
Människan lever inte av politik allena.....	4
Vana och sed.....	11
Vodka, kyrka och film.....	16
Från den gamla familjen till den nya.....	20
Familjen och ceremonier.....	26
Artighet och hövlighet som ett nödvändigt smörjmedel i det dagliga livet.....	29
Kampen för ett kultiverat tal.....	32
Mot både progressiv och icke progressiv byråkrati.....	35
Hur ska man börja.....	42
Var uppmärksam på småsaker!.....	47
"Ni" och "du" i Röda armén	50

Redaktionens inledning

Denna artikelsamling skrev Trotskij 1923 till *Pravda*. Inspiration till dem fick han i samband med en konferens för partipropagandister som hölls i Moskva detta år. 1924 gavs artiklarna ut i Sovjetunionen samlade under titeln ”Vardagslivets problem”. Några av dem har tidigare funnits översatta till svenska. I dessa fall har dessa översättningar använts med smärre korrigeringar. Övriga delar översatta från engelska av Göran Källqvist.

I denna samling har vi också tagit med två ytterligare artiklar, som ingick i kapitlet ”Vardagslivets problem” i Trotskijs **Samlade verk**, band 21 (”Var uppmärksam på småsaker!” och ”'Ni' och 'du' i Röda armén”). Dessutom har Trotskijs förord till den tatariska upplagan av ”Vardagslivets problem” medtagits.

Inledning till den tatariska upplagan

[Brev till Centralförlaget för österns folk, 29 oktober 1924.]

Kära kamrater!

Jag kommer givetvis att bli mycket glad när min bok **Vardagslivets problem** ges ut på tatariska. När jag skrev denna bok utgick jag huvudsakligen från ryska erfarenheter, och jag har följaktligen inte berört de speciella särdrag som finns hos de muslimska folkens levnadssätt. Men eftersom boken bara berör *grundläggande* och *allmängiltiga* frågor i vardagslivet, är jag övertygad om att mycket av det som sägs även gäller de tatariska arbetarmassornas dagliga erfarenheter. Självfallet är inte diskussionen om vardagslivets problem uttömd i och med min bok. Snarare har frågorna bara blivit ställda och delvis skisserade.

Den centrala uppgiften under omvandlingen av vardagslivet är att frigöra kvinnan, som av de gamla familje-, hushålls- och ekonomiska förhållandena påtvingats rollen av ett rent lastdjur. I östern, i de islamska länderna, är denna uppgift ännu mer brännande än någon annanstans i världen. Om denna bok lyckas väcka eller intensifiera ett kritiskt intresse för vardagslivets problem bland de mer avancerade tatariska arbetarna och bönderna, så kommer översättningen av den att helt och fullt ha rättfärdigats.

Med kommunistiska hälsningar,

L Trotskij

Människan lever inte av politik allena

(*Pravda*, 10 juli, 1923)

Denna enkla idé måste alla som talar eller skriver för propagandistiska ändamål grundligt begripa och ha i åtanke. Ändrade tider för med sig ändrade melodier. Vårt partis förrevolutionära historia var en historia i den revolutionära politikens tecken. Partilitteratur, partiorganisationer – allt bestämdes av politiken i detta ords mest direkta, mest omedelbara och snäva innebörd. Den revolutionära krisen har skärpt de politiska intressena och problemen i ännu högre grad. Partiet måste vinna arbetarklassens mest aktiva element. För närvarande är arbetarklassen ganska klar över revolutionens *grundläggande* resultat. Att ständigt bara upprepa historien om dessa resultat är meningslöst. De eggas inte längre arbetarnas sinnen, och kan t o m bidra till att det förgångnas lärdomar utplånas från arbetarnas sinnen. Med erövringen av makten och dess konsolidering som ett resultat av inbördeskriget, har våra huvuduppgifter förskjutits mot kulturens och den ekonomiska återuppbyggnadens behov. De har blivit mer komplicerade, mer detaljerade och på sätt och vis mer prosaiska. Samtidigt måste vi, för att rättfärdiga alla det förgångnas strider och uppoffringar, lära oss att förstå dessa fragmentariska kulturella problem och lösa dem var för sig.

Vad har egentligen arbetarklassen vunnit och säkrat som ett resultat av revolutionen?

1. *Proletariatets diktatur* (representerat av arbetar- och bonderegeringen under det kommunistiska partiets ledning).
2. *Röda armén* – ett starkt stöd för proletariatets diktatur.
3. *Nationaliseringen* av de viktigaste produktionsmedlen, utan vilken proletariatets diktatur skulle ha blivit en form utan innehåll.
4. *Monopolet på utrikeshandeln*, vilket är ett nödvändigt villkor för en socialistisk stat i en kapitalistisk omgivning.

Dessa fyra faktorer, som definitivt tryggats, utgör den rustning som omgärdar allt vårt arbete och varje framgång som vi uppnår ekonomiskt och kulturellt – under förutsättning att det är en verklig framgång och inte bara en skenbar sådan – blir därmed en nödvändig beståndsdel i det socialistiska bygget.

Vad består då vår nuvarande uppgift? Vad måste vi lära oss först? Vad måste vi sträva efter? Vi måste lära oss att arbeta väl, noggrant, ordentligt och ekonomiskt. Vi behöver kultur i arbetet, kultur i livet, kultur i våra levnadsvanor. Efter en lång förberedande period av kamp har vi störtat utsugarnas välde med ett väpnat uppror. Men det finns inga verktyg som gör det möjligt att i ett enda slag skapa kultur. Arbetarklassen måste genomgå en lång process där den utbildar sig själv, och detta gäller även bönderna, antingen tillsammans med arbetarna eller så genom att följa efter dem. Lenin talar om denna ändring av inriktning när det gäller våra målsättningar och ansträngningar i sin artikel "Om Kooperationen":

... vi måste erkänna [säger han] att hela vår uppfattning om socialismen radikalt har förändrats. Denna radikala förändring består i att vi tidigare lade och måste lägga tyngdpunkten på den politiska kampen, på

revolutionen, på maktövertagandet osv, medan den idag förskjuts till det fredliga organisatoriska ”kulturella” arbetet. Jag vore beredd att säga att tyngdpunkten hos oss förskjutits till upplysningsarbetet, om inte de internationella förhållandena spelade in, om vi inte vore skyldiga att kämpa för vår ståndpunkt i internationell skala. Men lämnar man detta åsido och begränsar sig till de inre ekonomiska förhållandena, så förflyttar sig nu tyngdpunkten i vårt arbete faktiskt till upplysningsverksamheten.

Jag tror att det kan vara av visst intresse att här citera ett avsnitt som rör kulturkampens epok ur min *Ungdomen och småsysslor*:¹

När revolutionen förverkligas i praktiken, så kan man säga att den ”bryts upp” i deluppgifter: man måste reparera broar, lära sig att läsa och skriva, minska kostnaderna för att tillverka skor i de sovjetiska fabriker, bekämpa smutsen, fånga svindlare, dra kraftledningar till landsbygden, och så vidare. Vissa uppkomlingar från intelligentsian, den sortens personer som har förståndet lite på svaj (av just den anledningen anser de sig vara poeter eller filosofer), har redan börjat tala om revolutionen på ett ytterst nedlåtande sätt: lära sig idka handel, ha, ha! och sy i knappar, he, he! Men låt dessa pratvarnar gläfsa i tomma luften...

Men rent praktiskt vardagsarbete inom det sovjetiska kulturella och ekonomiska uppbygget (till och med i den sovjetiska detaljhandeln!) är inte alls ”småsysslor”, och handlar inte nödvändigtvis om hårklyveri. Det finns gott om småsysslor, utan samband med stora jobb, i människans liv. Men historien känner inga stora jobb utan småsysslor. Mer exakt kan man säga – under en stor epok upphör småsysslor, det vill säga delar i en stor uppgift, att vara ”småsysslor”.

... Det är helt uppenbart att vi idag måste inrikta oss på en helt annan sorts lokala krav och delvisa uppgifter. Vi befattar oss med en arbetarklass' konstruktiva arbete som för första gången bygger för sig själv och i enlighet med sin egen plan. Trots att denna historiska plan ännu så länge är ytterst ofullständig och saknar stadga, så måste den ändå omfatta alla delar av detta arbete, alla dess vinklar och vrår, inom ramen för en väldig skapande tanke...

Det socialistiska uppbygget är planerat uppbygge i enorm skala. Och genom alla upp- och nedgångar, misstag och svängar, genom NEP:s² alla krokvägar, fullföljer partiet sin stora plan, skolar ungdomen i planens anda, lär alla att knyta sin speciella funktion till den gemensamma uppgiften. Idag kräver den att man syr i sovjetiska knappar, och imorgon att man är beredd att orädd dö under kommunismens fana...

Vi måste och ska kräva allvarlig och ingående specialistskolning för våra ungdomar, alltså att de befrias från vår generations grundläggande synd – att veta allt och kunna allt – men en specialisering som tjänar en gemensam plan som alla har förstått och tänkt ut.

Som Lenin säger finns det därför ingenting, förutom problemen med vår internationella position, som avhåller oss från kampen för kulturen. Men som vi snart ska se, är dessa problem inte helt och hållet av olika karaktär. Vår internationella position beror huvudsakligen av vårt självförsvars styrka – dvs. i första hand Röda arméns effektivitet – och när det gäller denna betydelsefulla aspekt av vår statliga existens, består vårt problem nästan helt av vårt kulturella arbete: Vi måste höja arméns nivå och lära varje soldat att läsa och skriva. Männens måste läras att läsa böcker, handböcker och kartor, de måste vänjas vid större ordningsamhet, punktlighet och sparsamhet. Detta kan inte åstadkommas med några undermedel. Efter inbördeskriget och under vårt arbetes övergångsperiod gjordes försök att rädda situationen med en speciellt uppfunnen ”proletär militärdoktrin”, men den led av brist på

¹ Hela artikeln finns längre fram i denna bok, samt på www.marxistarkiv.se.

² **Nya ekonomiska politiken** (NEP) infördes 1921 och ersatte "krigskommunismen" som hade rått under inbördeskriget, och hade lett till konflikter mellan regeringen och bönderna i och med att industriproduktionen sjönk drastiskt, och spannmål tvångsrekvirerades och konfiskerades från bönderna. NEP antogs som en tillfällig åtgärd för att få fart på ekonomin efter inbördeskriget. Den tillät ett begränsat återinförande av fri handel i Sovjetunionen och utländska koncessioner jämte de nationaliserade delarna av ekonomin. NEP-männen – handelsmän, hantverkare och andra som utnyttjade möjligheterna att göra profiter under NEP – betraktades som en möjlig bas för att återupprätta kapitalismen.

verklig förståelse av våra aktuella problem. Samma sak skedde när det gällde de ambitiösa planerna på att utarbeta en ”proletär kultur”.¹ Allt detta letande efter filosofens sten kombinerar en förtvivlan över vår efterblivenhet med tron på underverk. Vi har emellertid ingen anledning att förtvivla och det är hög tid att ge upp tron på underverk och barnsliga kvacksalverier i stil med ”proletär kultur” eller ”proletär militärdoktrin”. Vi måste se till att kulturen utvecklas inom ramarna för proletariats diktatur och detta ensamt gör det möjligt att försäkra sig om att de revolutionära erövringarna får ett socialistiskt innehåll. Den som inte inser detta kommer att spela en reaktionär roll i utvecklingen av partiets tänkande och i partiarbetet.

Då kamrat Lenin säger att vårt arbete för närvarande inte så mycket gäller politiken, utan kulturen, då måste vi vara klara över innebörden i de termer han använder, så att vi inte misstolkar hans tanke. I viss bemärkelse är här politiken alltid störst betydelse. Även kamrat Lenins råd att vi skall överflytta vår uppmärksamhet från politiken till kulturen är ett stycke politiskt råd. Om arbetarpartiet i ett visst land beslutar att man vid en viss tidpunkt ska prioritera ekonomiska problem och inte politiska, då är detta beslut i sig politiskt. Det är uppenbart att ordet ”politik” här används i två olika betydelser: först i den breda dialektiska och materialistiska meningen, som totaliteten av alla ledande principer, metoder och system som bestämmer kollektiva aktiviteter i det offentliga livets alla områden; och för det andra i en mer begränsad mening där den specificerar en viss del av den offentliga verksamheten som gäller den direkta maktkampen i motsats till ekonomiskt, kulturellt och annat arbete. Då Lenin talar om att politiken är koncentrerad ekonomi syftar han på politik i den vidare, filosofiska meningen. Men när han säger: ”Låt oss ha mindre politik och mera ekonomi”, syftar han på politiken i den mer begränsade och specifika meningen. Båda sätten att använda ordet sanktioneras av traditionen och är korrekt.

Det kommunistiska partiet är politiskt i ordets vida historiska, eller, om man så vill, filosofiska betydelse. De andra partierna är politiska enbart i ordets begränsade mening. När vårt parti överflyttar sin uppmärksamhet till kampen för *kultur* innebär det sålunda inte att partiets *politiska* betydelse inskränks. Partiet kommer att koncentrera sin aktivitet på det kulturella arbetet och spela en ledande roll i detta arbete – detta kommer att utgöra dess historiskt ledande, dvs politiska roll. Det krävs fortfarande många fler år av socialistiskt arbete, som är framgångsrikt på det inre planet och säkrat från hot utifrån, innan partiet kan göra sig av med det skal som dess partistruktur utgör och upplösa sig självt i ett socialistiskt samhälle. Detta är fortfarande så avlägset, så att det är meningslöst att titta så långt framåt. I den omedelbara framtiden måste partiet helt och fullt bevara sina grundläggande karaktärsdrag: enighet när det gäller målsättning, centralisering, disciplin och som ett resultat av det, kampberedskap. Men för att bevara och utveckla dessa ovärderliga dygder hos det kommunistiska partiet krävs under rådande förhållanden en mycket sund ekonomisk grundval. Ekonomiska problem måste därför prioriteras högst i vår politik, och enbart i överensstämmelse med dessa kan partiet koncentrera och fördela sina styrkor och utbilda den unga generationen. Med andra ord, politik i den vidare betydelsen kräver att allt arbete med propaganda, fördelning av styrkorna, undervisning och utbildning för närvarande baseras på ekonomins och kulturens problem och inte på politik i ordets snäva och speciella betydelse.

*

Proletariatet utgör en mäktig social enhet som visar sina krafter till fullo i perioder av intensiv revolutionär kamp för att uppnå hela klassens mål. Men inom denna enhet kan vi observera en stor mångfald av typer. Mellan den obildade, illiterate fåraherden och den högt kvalificerade teknikern finns ett stort antal nivåer ifråga om kultur och levnadsvanor. Varje klass, varje yrke, varje grupp

¹ Trotskijs resoneringar kring debatten om "en proletär militärdoktrin" i sin **Military Writings** (New York: Pathfinder, 1971), och hans diskussion om "proletär kultur" finns i **Litteratur och revolution**.

består av människor av olika åldrar, med olika temperament och med olika bakgrund. Om inte denna mångfald hade funnits skulle det kommunistiska partiets arbete ha varit enkelt. Hur svårt detta arbete i själva verket är visas av exemplet Västereuropa.

Man skulle kunna säga att ju rikare ett lands och dess arbetarklass' historia är, ju mer den samlar minnen, traditioner och vanor, ju fler gamla grupperingar som den innehåller – desto svårare är det att uppnå arbetarklassens revolutionära enhet. Det ryska proletariet är fattigt när det gäller historia och klasstraditioner. Detta har otvivelaktigt underlättat den revolutionära skolning som ledde fram till Oktober. Å andra sidan har det också gjort uppbyggnadsarbetet svårare efter Oktober.

Den ryske arbetaren – förutom klassens högsta skikt – saknar vanligen de mest elementära kulturella färdigheter och föreställningar (vad gäller ordningssinne, utbildning, noggrannhet, osv.). Den västeuropeiske arbetaren har dessa egenskaper. Han har förvärvat dessa under en långvarig och långsam process, under den borgerliga regimen. Detta förklarar varför arbetarklassen i Västereuropa – åtminstone dess högre skikt – är så nära lierad med den borgerliga regimen och dess demokrati, med den kapitalistiska pressfriheten och alla andra välsignelser. Vår senkomna borgerliga regim i Ryssland hade däremot inte tid att göra något gott för arbetarklassen och därför kunde det ryska proletariet desto lättare bryta med borgarklassen och stöta den borgerliga regimen utan någon saknad.. Men av samma orsak har det ryska proletariet bara just börjat att förvärva och ackumulera de enklaste kulturella vanor, detta redan under en socialistisk arbetarstats villkor.

Historien ger ingenting gratis. Den rabatt den ger å ena sidan – i politiken – ser den till att vi får betala desto dyrare på den andra – i kulturen. Ju lättare (relativt sett, förstås) det ryska proletariet kunde ta sig igenom den revolutionära krisen, desto svårare blir nu det socialistiska uppbyggnadsarbetet. Vårt nya sociala livs ramar, som kännetecknas av de fyra ovannämnda faktorerna, ger å andra sidan alla medvetna och rationellt inriktade ansträngningar på det ekonomiska och kulturella planet ett objektivt socialistiskt innehåll. Under den borgerliga regimen berikade arbetaren, utan någon önskan eller avsikt från hans sida, ständigt borgarklassen, desto mer ju bättre han arbetade. En samvetsgrann och bra arbetare i sovjetstaten åstadkommer, oavsett om han bryr sig om det eller inte (om han inte är med i partiet och avhåller sig från politik), socialistiska resultat och ökar arbetarklassens välstånd. Detta är ett resultat av Oktoberrevolutionen, och den Nya Ekonomiska Politiken har inte ändrat på något i detta avseende.

Det finns många partilösa arbetare som är djupt engagerade i produktionen och de tekniska aspekterna av sitt arbete, men de är inte helt "apolitiska", inte likgiltiga inför politiken. Under revolutionens alla viktiga och svåra ögonblick var de med oss. Den överväldigande majoriteten av dem skrämdes inte av Oktober, de deserterade inte, de var inga förrädare. Under inbördeskriget kämpade många av dem vid fronten, andra arbetade för armén genom att framställa ammunition. De kan beskrivas som "opolitiska", men i den meningen att de under fredliga förhållanden bryr sig mer om sina yrken eller familjer än om politik. De vill alla vara goda arbetare, förkovra sig i sitt speciella arbete, för att avancera till en högre kategori – delvis för att gynna sina familjer, men också för att tillfredsställa sina yrkesmässiga ambitioner. Som jag tidigare sagt utför alla på det viset ett socialistiskt arbete utan att ens ha det i åtanke. Men vi i det kommunistiska partiet vill att dessa arbetare medvetet ska förknippa sitt individuella produktiva arbete med det socialistiska uppbyggnadsproblem i stort. Socialismens intressen skulle tryggas bättre genom en sådan enhet mellan tanke och handling, och de enskilda byggarna av socialismen skulle också få en djupare moralisk tillfredsställelse av sitt arbete.

Hur kan detta mål uppnås? Att närma sig en sådan arbetare från rent politiska utgångspunkter är mycket svårt. Han har redan hört alla tal och vill inte höra fler. Han har ingen önskan att gå med i partiet. Hans tankar sysselsätter sig med arbetet, och han är inte särskilt nöjd med de förhållanden

som råder i verkstaden, i fabriken eller inom industrigrenen. Sådana arbetare vill i allmänhet själva gå till botten med saker och ting, de är inte meddelsamma, och de tillhör den kategori som producerar självlärda uppfinnare. De är inte intresserade av politik – åtminstone inte helhjärtat – men man kan och man bör tala med dem om frågor som gäller produktivitet och teknik.

En av deltagarna vid Moskvakonferensen för masspropagandisterna, kamrat Koltsov, pekade på den extrema bristen på sovjetiska manualer, handböcker och handledningar för att studera olika yrken och hantverk. De gamla böckerna av detta slag är slutsålda, och dessutom är många av dem tekniskt föråldrade, samtidigt som de på det politiska planet genomsyras av en exploaterande kapitalistisk anda. Nya tekniska handböcker finns det få av och de är svåråtkomliga, eftersom de publicerats på måfå av olika förlag eller statliga departement, utan någon allmän plan. Ur teknisk synpunkt är de inte alltid tillfredsställande, en del av dem är för abstrakta, för akademiska och dessutom vanligen politiskt färglösa i sin inriktning, då de egentligen bara är lätt kamouflerade översättningar av utländska böcker. Det vi behöver är en hel rad nya handböcker – för den sovjetiske låsmeden, den sovjetiske möbelsnickaren, den sovjetiske elektrikern osv. Dessa handböcker måste anpassas till vår moderna teknik och ekonomi, måste ta hänsyn till vår fattigdom, och å andra sidan räkna med våra enorma möjligheter. De måste sträva efter att införa nya metoder och arbetssätt i vårt industriella liv. De måste – i alla fall i så stor omfattning som möjligt – öppna socialistiska perspektiv vad angår själva teknikens behov och intressen (detta inkluderar problem som gäller normalisering, elektrifiering och ekonomisk planering). I sådana böcker ska inte socialistiska principer och slutsatser bara ingå som ovidkommande propaganda. De måste utgöra en integrerad del av den praktiska undervisningen. Behovet av sådana böcker är mycket stort med tanke på bristen på kvalificerade arbetare och önskingarna från arbetarna själva att förbättra sin kompetens. Behovet förstärks ytterligare till följd av det avbrott i den industriella erfarenheten som åren av imperialistiskt krig och inbördeskrig medförde. Vi står här inför en extremt tilltalande och viktig uppgift.

Det är givetvis inte enkelt att skapa en sådan serie handböcker. Skickliga praktiska arbetare skriver inte handböcker, och teoretikerna saknar vanligen erfarenheter av arbetets praktiska sida. Dessutom har mycket få av dem socialistiska uppfattningar. Likväl kan problemet lösas – kanske inte med ”enkla”, dvs. rutinmässiga metoder, utan genom förenade ansträngningar. För att skriva en handbok eller för att åtminstone utföra en revidering krävs, låt oss säga gemensam arbete av tre författare. Det behövs en specialist med grundlig teknisk utbildning, en som känner till de aktuella villkoren för produktionen inom det aktuella yrket eller förmår ta reda på nödvändig information. De andra två borde inkludera en högt kvalificerad arbetare som tillhör samma näringsgren och är intresserad av produktionen, och som om möjligt har en uppfinnarens begåvning; och en professionell skribent, en marxist, en politiker med intresse och kunskaper ifråga om produktion och teknik. På detta eller liknande sätt måste vi kunna skapa ett modellbibliotek av tekniska handböcker för industriell produktion. Böckerna måste givetvis vara väl tryckta, väl inbundna, i lämplig storlek och prisbilliga. Ett sådant bibliotek skulle vara användbart på två sätt: det skulle höja arbetets kvalitativa nivå och därmed bidra till framgången för det socialistiska uppbygget; och det skulle dessutom bidra till att knyta en mycket värdefull grupp industriarbetare till den sovjetiska ekonomin i dess helhet, och därför till det kommunistiska partiet.

Att framta en serie handböcker är naturligtvis inte allt som vi vill åstadkomma. Jag har uppehållit mig vid just denna fråga för att ge ett exempel på de nya metoder som krävs för att lösa dagens nya problem. Det finns mycket mer att göra i de ”opolitiska” arbetarnas intresse. Yrkestidningar bör publiceras och tekniska sällskap bildas. Hälften av vår press bör vända sig till industriarbetare av denna ”opolitiska” men skickliga typ om den vill ha en läsekrets som går utanför fackföreningsfunktionärernas krets. De mest verkningsfulla politiska argumenten för arbetare av detta slag är dock våra praktiska framgångar i industrin – varje verklig förbättring ifråga om förvaltningen av

våra fabriker och verkstäder, varje effektiv satsning från partiets sida i sådan riktning.

De politiska åsikterna hos den industriarbetare som är viktigast för oss nu, kan bäst illustreras genom följande försök att ungefärligen formulera hans sällan uttryckta tankar:

”Nåväl”, skulle han kunna säga, ”allt det där som gäller revolutionen och störtandet av borgarklassen är väl OK. Det finns inget att invända mot det. Det är gjort en gång för alla. Vi behöver inte borgarklassen. Inte heller behöver vi mensjevnikerna och borgarklassens övriga tjänare. Vad ‘pressens frihet’ beträffar – den har ingen större betydelse. Det är inte heller där problemet ligger. Men hur står det till med ekonomin? Ni kommunister har åtagit er att leda allt. Era avsikter och era planer är förträffliga – vi vet detta. Men håll inte på och upprepa dem. Vi känner till allt om det, vi är överens med er och är beredda att stödja er – men hur vill ni i praktiken lösa dessa saker? Hittills – varför inte säga sanningen? – har ni ofta gjort fel saker. Nåväl. Naturligtvis kan man inte göra allt på en gång, det finns mycket att lära och misstag är oundvikliga. Allt detta är sant. Och om vi har hållit stånd mot borgarklassens brott kan vi väl stå ut med revolutionens misstag. Men det finns en gräns för allting. Bland er kommunister finns det också folk av alla slag, precis som bland oss stackars syndare. Vissa lär sina jobb, är ärligt inställda på att arbeta, och anstränger sig för att uppnå praktiska resultat, men många andra kommer bara med tomma fraser. Och dessa gör stor skada, ty i deras fall rinner allt bara genom deras fingrar...”

Så resonerar arbetare av denna typ – skickliga, effektiva låsmeder, eller möbelsnickare, eller gjuteriarbetare, inte hetsiga utan snarare passiva i politiskt avseende, men allvarliga och kritiska, kanske en smula skeptiska men alltid trogna sin klass – proletärer av hög standard. För närvarande måste partiet ägna detta slags arbetare särskilt intresse. I vilken utsträckning – inom ekonomin, i produktionen, i tekniken – vi vinner dessa grupper för vår sak kommer att bli ett mycket avslöjande politiskt mått på vår framgång i det kulturella arbetet i ordets vidare bemärkelse, såsom Lenin använde det.

Vårt speciella intresse för den effektive arbetaren strider inte mot det andra mycket viktiga problem som partiet står inför – det stora intresset för proletariatets unga generation. Den unga generationen växer upp under de villkor som råder vid den givna tidpunkten, den växer i styrka och kraft i enlighet med hur vissa väldefinierade problem löses. Vi vill att vår unga generation framförallt ska utvecklas till skickliga, högt kvalificerade arbetare, som ger sig hän åt sitt arbete. De måste växa upp i den fasta övertygelsen om att dess produktiva arbete samtidigt är ett arbete för socialismen. Intresse för yrkesutbildning, önskan att bli effektiv kommer i de ungas ögon att i hög grad ge stor auktoritet åt de ”gamlingar”, som är experter i sitt yrke och, som vi redan sagt, till sitt flertal vanligen står utanför partiet. Följaktligen ser vi att vårt intresse för den flitige, samvetsgranne och effektive arbetaren samtidigt tjänar målet att ge den unga växande generationen en grundlig utbildning. Det är endast på denna väg som det är möjligt att framåtskrida mot socialismen.

Pravda 10 juli 1923

Översättning: Martin Fahlgren och Göran Källkvist

Anm. På engelska finns artikeln i minst två olika översättningar som skiljer sig en hel del från varandra. Den ena av dessa publicerades i november 1923 i den brittiska tidningen *The Labour Monthly*, den andra 1924 som ett kapitel i boken *Problems of Life*. Ovan har vi utgått från den senare versionen.

Vana och sed

(*Pravda*, 11 juli 1923)

Vid en studie av livet är det besynnerligt tydligt hur mycket de enskilda människorna formas av sina livsvillkor snarare än själv skapar dem. Ännu mer än ekonomin utvecklas det dagliga livet, det vill säga villkor och vanor, ”bakom ryggen på människorna” (som Marx uttryckte det). På sedernas och vanans område intar det medvetna skapandet en försumbar plats i människans historia. Seder ackumuleras utifrån människans elementära erfarenheter, och förändras på samma elementära sätt under inverkan från tekniska framsteg eller stimuleras tillfälligtvis av den revolutionära kampen. Men i huvudsak återspeglar de det mänskliga samhällets förflutna mer än det nuvarande.

Vårt proletariat är inte gammalt och har inga anor. Det har under de senaste tio åren uppstått ur småstädernas folk och först och främst ur bondeklassen. Vårt proletariats sätt att leva återspeglar helt klart dess sociala ursprung. Vi behöver bara erinra om romanen **Den förlorade gatan** [”Rasterjajevgatans moral” på ryska], av Gleb Uspenskij. Vilka är de viktigaste kännetecknen hos Rasterjajevgatans invånare, det vill säga arbetarna i Tula under slutet av 1800-talet? De är stadsbor eller bönder som har förlorat allt hopp om att bli självständiga människor, och utgör en blandning av obildade småborgare och utblottade människor. Sedan dess har proletariatet tagit jättesteg framåt, men mer inom politiken än i det dagliga livet och moralen. Livet är konservativt. Rasterjajevgatans primitiva sida finns naturligtvis inte längre. Den brutala behandlingen av lärlingar, kryperiet inför arbetsgivarna, det fruktansvärda supandet och gatuväldet har försvunnit. Men ”rasterjajeveriet” är fortfarande fast förankrat i förhållandet mellan make och hustru, mellan föräldrar och barn, inom familjens hägn, avskilt från övriga världen. Det krävs årtal och decennier av ekonomisk tillväxt och kultur för att fördriva rasterjajeveriet från dess sista utpost – det privata och familjelivet – och omstöpa det uppifrån och ner i kollektivistisk anda.

Under det redan omnämnda mötet med propagandister från Moskva blev familjelivets problem ämne för en speciellt hetsig diskussion. Alla hade något att beklaga sig över. Det kom fram gott om intryck, observationer och i synnerhet frågor, men inga svar, ty frågorna uttrycktes bara till hälften och nådde aldrig fram till pressen och dryftades aldrig under mötena. De vanliga arbetarnas liv och kommunisternas liv, och förbindelselinjen mellan de två utgör ett så stort område för observationer, slutsatser och praktiska tillämpningar!

I detta avseende får vi ingen hjälp av vår litteratur. Konsten är av naturen konservativ, den är avskild från livet och är dålig på att gripa händelserna i flykten, när de sker. **Veckan** av Libedinskij väckte en storm av entusiasm bland vissa av våra kamrater, en entusiasm som enligt min uppfattning var överdriven, och farlig för den unge författaren.¹ Trots den talang som boken vittnar om, kännetecknas **Veckan** till formen av att vara en skolpojkes verk. Det är bara med hjälp av mycket ihärdigt, detaljerat arbete som Libedinskij kan bli en stor konstnär. Jag skulle vilja tro att han kommer att bli

¹ **Jurij N Libedinskij** (1898-1959) var en av ledarna för Ryska förbundet av proletära författare (RAPP). Hans roman **Veckan** (1922) beskriver hur ett kontrarevolutionärt uppror bland bönderna krossas. Libedinskij's arbeten handlar främst om kommunisternas liv under revolutionen, inbördeskriget och det socialistiska uppbygget.

det. Men det är inte detta som intresserar oss nu. **Veckan** gav intryck av att vara något nytt och betydelsefullt, inte på grund av sina konstnärliga prestationer utan på grund av att den behandlar den ”kommunistiska” sidan av livet. Men i synnerhet där är bokens innehåll ytligt. ”Gubkom” framställs alltför artificiellt, framställningen har inget djup och ingen struktur.¹ Därmed blir hela **Veckan** bara en kort utveckling, en roman om revolutionära emigranter som hämtats ur livet. Det är givetvis intressant och lärorikt att skildra ”gubkoms” liv, men svårigheten och betydelsen uppstår när den kommunistiska organisationens liv träder in i folkets vardagsliv. Här krävs ett fast grepp. För närvarande är kommunistpartiet den viktigaste hävstången för varje medveten rörelse framåt. Därmed utgörs grunden för historiska aktioner, reaktion och motstånd av dess enhet med folkmassorna.

Kommunisternas teorier ligger några dussin år före det ryska vardagslivet verklighet – på vissa områden kanske ett sekel i förväg. Annars skulle inte det kommunistiska partiet vara någon mäktig revolutionär historisk kraft. Med hjälp av sin realism och dialektiska skarpsinnighet kan den kommunistiska teorin hitta de politiska metoder som behövs för att säkra partiets inflytande i varje speciell situation. Men politiska teorier är en sak och folkets moralbegrepp en annan. Politiken förändras snabbt, men moralen hänger envist fast i det förflutna.

Det förklarar många av konflikterna inom arbetarklassen, där nya kunskaper kämpar mot traditionerna. Dessa konflikter blir särskilt allvarliga eftersom de inte uttrycks offentligt i det samhälleliga livet. Litteraturen och pressen talar inte om dem. De nya litterära strömningarna är måna om att hålla takten med revolutionen, och bryr sig inte om de seder och vanor som grundar sig på de nuvarande moraluppfattningarna, ty de vill omvandla livet, inte beskriva det! Men en ny moral kan inte skapas från ingenting, den måste uppnås med hjälp av sådana element som redan finns och som kan utvecklas. Man måste därför inse vad dessa element är. Detta gäller inte bara omdaning av moralen, utan varenda form av medveten mänsklig aktivitet. Om vi ska delta i moralens omdaning måste vi alltså första veta vad som redan existerar, och på vilket sätt det förändras.

Först måste vi se vad som verkligen händer på fabrikena, bland arbetarna, i kooperativet, på klubben, skolan, krogen och på gatan. Allt detta måste vi förstå, vi måste alltså se både resterna av det förflutna och fröna till framtiden. Vi måste uppmana våra författare och journalister att arbeta i denna riktning. De måste beskriva livet för oss såsom det framträder ur revolutionens tumult.

Men man kan förmoda att det inte kommer att räcka med vädjanden till våra författare för att ändra på deras inriktning. I denna fråga krävs en riktig organisation och bra ledarskap. Journalisternas viktigaste uppgift måste först och främst bli att studera och skildra arbetarklassens liv – åtminstone de journalister som har ögon och öron. Vi måste leda in dem på detta arbete på ett organiserat sätt, för att på detta sätt instruera, korrigera, leda och skola dem att bli revolutionära skribenter som skriver om vardagslivet. På samma gång måste vi vidga arbetarkorrespondenternas utblick. Säkert kan nästan allihop av dem åstadkomma intressantare och mer roligare artiklar än idag. För detta ändamål måste vi ställa medvetna frågor, ge lämpliga uppgifter, stimulera diskussioner och hjälpa till att hålla dem vid liv.

För att uppnå en högre kulturell nivå måste arbetarklassen – och framförallt dess förtrupp – studera sitt liv på ett medvetet sätt. För att kunna göra det måste den känna till detta liv. Innan borgarklassen kom till makten hade deras intellektuella till stor del fullgjort denna uppgift. Redan när borgarklassen befann sig i opposition fanns det poeter, konstnärer och författare som tänkte åt den.

I Frankrike var 1700-talet, som har kallats upplysningens århundrade, just den period då borgerliga filosofer förändrade synen på den samhälleliga och privata moralen, och försökte underkasta den under förnuftets makt. De sysslade med politiska frågor, med kyrkan, förhållandet mellan man och

¹ **Gubkom** är förkortning för *gubjerskij komitet*, eller provinskommitté, de lokala partikommittéerna på landsbygden.

kvinnor, utbildning, etc. Utan tvivel bidrog bara det faktum att dessa problem diskuterades, i stor utsträckning till att den kulturella nivån höjdes inom borgarklassen. Men 1700-tals-filosofernas ansträngningar att underordna de samhällliga och privata förhållandena under förnuftets makt stupade på ett faktum – att produktionsmedlen befann sig i privata händer, och att det var på denna grundval som samhället skulle byggas upp enligt förnuftets lära. Det privata ägandet innebär nämligen att de ekonomiska krafter som ingalunda kontrolleras av förnuftet får fritt spelrum. Dessa ekonomiska villkor bestämmer över moralen, och så länge marknadens behov styr samhället är det omöjligt att underställa folkets moral under förnuftet. Det förklarar varför 1700-talets filosofernas idéer uppnådde så ytterst blygsamma praktiska resultat, trots att deras slutsatser var så geniala och djärva.

I Tyskland inleddes upplysningsperioden och kritiken i mitten av förra seklet. Det ”Unga Tyskland” under ledning av Heine och Börne ställde sig i spetsen för rörelsen.¹ Kritiken genomfördes av borgarklassens vänster, som förklarade krig mot kryperiet, mot den småborgerliga upplysningsfientliga utbildningen, och mot krigets fördomar, och försökte upprätta förnuftets makt med ännu större skepsis än sin franska föregångare. Denna rörelse gick senare samman med 1848 års småborgerliga revolution, som långt från att omvandla mänsklighetens liv inte ens förmådde sopa undan de oräkneliga små tyska dynastierna.

I vårt efterblivna Ryssland fick inte upplysningen och kritiken någon större betydelse förrän under 1800-talets andra hälft. Tjernysjevskij, Pisarov och Dobroljubov, som var skolade i Belinskij-skolan, riktade sin kritik mer mot moralens underutveckling och reaktionärt asiatiska karaktär än mot de ekonomiska förhållandena.² Mot den traditionella människotypen ställde de en ny realistisk människa, som hade bestämt sig för att leva på ett förnuftigt sätt, och hade blivit en personlighet beväpnad med ett kritiskt tänkande. Denna rörelse var knuten till de så kallade ”folkliga” evolutionisterna (Narodnikerna) och var av ringa kulturell betydelse.³ Om 1700-talets franska tänkare lyckades få ett litet inflytande över moralen – som styrs av ekonomiska förhållanden och inte av filosofin – och om de tyska samhällskritikernas omedelbara kulturella inflytande var ännu mindre, så var denna ryska folkliga moralrörelse helt utan betydelse. Dessa ryska tänkares, inklusive Narodnikernas, historiska roll bestod av att förbereda bildandet av proletariats parti.

Först i och med arbetarklassens maktövertagande skapas förutsättningarna för en fullständig omdaning av moralen. Moralerna kan inte bli förnuftiga – det vill säga göras förenliga med förnuftets krav – om inte produktionen samtidigt blir förnuftig, ty moralens rötter ligger i produktionen. Socialismen har som mål att underordna all produktion under människans förnuft. Men till och med de mest

¹ **Unga Tyskland** var en litterär rörelse som uppstod i Tyskland på 1830-talet, under stark inverkan av den sociala oron och industrialiseringen.

Heinrich Heine (1797-1856), tysk poet och litteraturkritiker.

Ludwig Börne (1786-1837), politisk skribent och satiriker. Gav ut olika tidskrifter där han kritiserade den tyska teatern och politiken, och drev frågor om samhällsreformer och politisk frihet

² **Vissarion Belinskij** (1811-1848) var en inflytelserik litteraturkritiker, vars stöd till samhällskritiska författare påverkade den ryska litteraturens utveckling. Marxister betraktar hans skrifter som en föregångare till det socialistiska tänkandet i Ryssland.

Nikolaj Tjernysjevskij (1828-1889), författare och kritiker vars roman *Vad bör göras?* påverkade den ryska populistiska rörelsen.

Dimitrij Pisarov (1840-1868), litteraturkritiker som främst sysslade med familjefrågor och etiska aspekter på de samhällsekonomiska reformerna.

Nikolaj Dobroljubov (1836-1861), journalist och kritiker och en tidig revolutionär aktivist.

³ **Narodnikerna** (populisterna) var en rörelse bland ryska intellektuella som bedrev arbete bland bönderna från 1876 fram till 1879, då de splittrades i två grupper. Dels en terroristisk grupp som krossades efter mordet på tsar Alexander 1881. Den andra gruppen leddes av Plechanov och splittrades ännu en gång. Plechanovs grupp kom att bli marxister, medan den andra delen utvecklades till det socialistrevolutionära partiet.

avancerade borgerliga tänkarna har begränsat sig till att å ena sidan fundera kring hur tekniken skulle göras förnuftig (genom att tillämpa naturvetenskap, teknologi, kemi, uppfinningar, maskiner), och å den andra hur politiken skulle bli förnuftig (med hjälp av parlamentarismen). Men de har inte försökt göra ekonomin förnuftig, utan den har förblivit offer för en blind konkurrens. Således förblir det borgerliga samhällets moral beroende av ett blint och icke förnuftigt element. När arbetarklassen tar makten ställer den sig uppgiften att ställa samhällsförhållandena och de ekonomiska principerna under kontroll och en medveten styrning. Med hjälp av detta, och endast detta, går det att medvetet omvandla moralen.

Våra framgångar i denna riktning är beroende av våra framgångar på det ekonomiska området. Men redan i vår nuvarande ekonomiska situation skulle vi kunna införa mycket mer kritik, initiativ och förnuft i vår moral än vad vi faktiskt gör. Det är en av vår tids uppgifter. Det är naturligtvis uppenbart att en fullständig omdaning av moralen – kvinnans frigörelse från hushållslaveriet, en social uppfostran av barnen, att äktenskapet befrias från allt ekonomiskt tvång, etc – bara kommer att bli möjlig efter en lång period av utveckling, och i den mån socialismens ekonomiska krafter får överhanden över kapitalismens krafter.

En kritisk omdaning av moralen är nödvändig, så att de konservativa traditionella levnadssätten inte kan fortleva trots de möjligheter till framsteg som våra ekonomiska hjälpresurser redan idag erbjuder oss, eller åtminstone kommer att erbjuda oss imorgon. Genom att höja arbetande mäns och kvinnors kulturella nivå kommer även den minsta framgång på moralens område å andra sidan att förbättra vår förmåga att göra produktionen förnuftigare och gynna den socialistiska ackumulatio- nen. Detta ger oss i sin tur möjlighet att göra nya erövringar på moralens område. Det finns alltså ett dialektiskt samband mellan de två områdena. De ekonomiska förhållandena är historiens grundläggande faktor, men i egenskap av ett kommunistiskt parti och en arbetarstat kan vi påverka ekonomin med hjälp av arbetarklassen, och för att klara av det måste vi oupphörligt arbeta för att gynna arbetarnas tekniska och kulturella förmåga. I en arbetarstat arbetar kulturen för socialismen, som i sin tur ger möjligheter att skapa en ny kultur för mänskligheten, en kultur som inte känner några klasskillnader.

(Nyöversättning 2009, från engelska, Göran Källqvist.)

Vodka, kyrka och film

(*Pravda* 12 juli 1923)

Två stora fakta har satt en ny prägel på arbetarklassens liv. Det ena är införandet av åtta timmars arbetsdag, det andra är förbudet mot försäljning av vodka. Monopolet på försäljning av vodka avskaffades före revolutionen, och gjordes på grund av kriget. Kriget krävde så oerhörda resurser att tsarismen kunde avstå från intäkterna från drickandet eftersom de var försumbara, en miljard rubel mer eller mindre gjorde ingen större skillnad. Revolutionen ärvde det avskaffade monopolet som ett faktum. Den godtog detta faktum men drevs också av principiella överväganden. Det var först i och med att arbetarklassen erövrade makten och medvetet började skapa en ny ekonomisk ordning, som landets kamp mot alkoholismen med hjälp av utbildning och förbud kunde uppnå sin verkliga historiska betydelse. Det förhållande att ”fylleri”-budgeten övergavs under det imperialistiska kriget förändrar inte det grundläggande faktum, att avskaffandet av ett system som uppmuntrar människor att dricka är en av revolutionens mest järnhårda tillgångar.

Åttatimmarsdagen var en av revolutionens direkta erövringar. Åtta timmars arbetsdag har i sig själv inneburit en radikal förändring av arbetarnas liv, genom att frigöra två tredjedelar av dygnet från plikterna på fabriken. Det skapar grunden till en radikal förändring av livet för att utveckla kulturen, samhällelig utbildning, och så vidare, men bara en grund. Oktoberrevolutionens främsta betydelse utgörs av det faktum att en förbättrad ekonomisk situation för de enskilda arbetarna automatiskt höjer hela arbetarklassens materiella välfärd och kultur.

”8 timmar arbete, 8 timmar vila, 8 timmar fritid”, lyder arbetarrörelsens gamla formel. Under våra omständigheter får den en ny innebörd. Ju mer givande man utnyttjar de åtta timmarna arbete, desto bättre, renare och mer hygieniskt kan man ordna för de åtta timmarna vila, och ju mer fullständiga och kultiverade kan de åtta timmarna fritid bli.

Frågan om nöjen får i detta sammanhang en avsevärt större betydelse när det gäller kultur och utbildning. Barnets natur visar sig och formas under dess lek. De vuxnas natur visar sig helt klart i deras lek och nöjen. Men när en klass, såsom proletariatet, är ung och på väg framåt så borde nöjen och lek ha en framträdande plats för att forma hela klassens natur. Den store franske utopisten Fourier¹ tillbakavisade den kristna asketismen och undertryckandet av de naturliga instinkterna, och föreställde sig sina *phalansterie* (framtidens kommuner) utifrån att man på ett riktigt och förnuftigt sätt använde och kombinerade de mänskliga instinkterna och begären. Tanken är djuplodande. Arbetarklassen är varken en andlig orden eller ett kloster. Vi tar människor som naturen har skapat dem, och som de delvis har uppfostrats och delvis förvanskats av den gamla samhällsordningen. I detta levande mänskliga material försöker vi skaffa en stödjepunkt för partiets och den revolutionära statens hävstång. Att längta efter nöjen, avkoppling, utflykter och skratt är ett av den mänskliga naturens mest legitima begär. Vi kan och är i själva verket skyldiga att ge tillfredsställelsen av denna längtan en högre konstnärlig kvalitet, och på samma gång göra dessa nöjen till ett vapen för gemensam utbildning, som har befriats från pedagogiskt förmyndarskap och tröttsamt moraliserande.

Det i detta avseende för närvarande viktigaste vapnet, ett vapen som överträffar allt annat, är filmen.

¹ **Charles Fourier** (1772-1837) var en fransk utopisk socialist. Han tänkte sig en sorts kooperativa experimentsamhäl- len som skulle vara självförsörjande i fråga om industri och jordbruk.

Denna fantastiskt imponerande uppfinning har trängt in i människans liv snabbare och mer framgångsrikt än vad man någonsin upplevt tidigare. I de kapitalistiska städernas dagliga liv har biografen blivit en lika integrerad del som badhus, ölhallar, kyrkor och andra både lovvärda och mindre lovvärda oundgängliga institutioner. Hänförelsen över filmen har sina rötter i en längtan efter avkoppling, önskan att se något nytt och otroligt, att skratta och gråta, inte åt ditt eget utan åt andras elände. Filmen tillfredsställer dessa behov på ett mycket direkt, visuellt, målade och levande sätt som inte kräver något av publiken. Den kräver inte ens att den ska vara läskunnig. Det är därför publiken är så kärleksfullt tacksam mot filmen, denna outtömliga källa till intryck och känslor. Det ger en punkt, och inte bara en punkt utan ett helt torg, för att tillämpa vårt socialistiska skolande arbete.

Det faktum att vi hittills, det vill säga på nästan sex år, inte har bemäktigat oss filmen visar hur långsamma och obildade vi är, för att inte ärligt talat säga dumma. Detta vapen skriker om att få bli använt, och är det bästa verktyg som finns för propaganda – teknisk, skolande och industriell propaganda, propaganda mot alkohol, hälsopropaganda, vad för sorts propaganda som ni vill, en propaganda som är tillgänglig för alla, som är tilltalande, fastnar i minnet och kan bli en möjlig inkomstkälla.

Biograferna tävlar redan med ölhallar och krogar om att vara mest tilltalande och roliga. Jag vet inte om New York eller Paris idag har fler biografier eller krogar, eller vilket av dessa etablissemang som ger bäst avkastning. Men det är påtagligt att filmen konkurrerar med krogarna när det gäller hur de åtta timmarna fritid ska fyllas. Kan vi skaffa oss detta ojämförliga vapen? Varför inte? Inom loppet av några få år inrättade tsarens regering ett invecklat nät av statliga barer. Denna verksamhet gav en årlig avkastning på nästan en miljard guldrubel. Varför skulle inte arbetarnas regering upprätta ett nät av biografier? Denna apparat för nöje och utbildning skulle mer och mer kunna bli en integrerad del av nationens liv. Den skulle kunna ge inkomster samtidigt som den används för att bekämpa alkoholismen. Är det praktiskt genomförbart? Varför inte? Det är naturligtvis inte enkelt. Det skulle hursomhelst vara mer naturligt och i linje med en arbetarstats arbete och förmåga än, låt oss säga, försöket att återupprätta monopoliet på försäljning av vodka.¹

Filmen konkurrerar inte bara med krogen utan också med kyrkan. Och denna konkurrens kan bli ödesdiger för kyrkan, om vi efter att som en ersättning för att ha skilt kyrkan från den socialistiska staten låter den socialistiska staten och filmen smälta samman.

Det existerar praktiskt taget ingen gudfruktighet inom den ryska arbetarklassen. Den har faktiskt aldrig existerat. Den ortodoxa kyrkan var en daglig sed och en regeringsinstitution. Den lyckades aldrig tränga in särskilt djupt i massornas medvetande, och lyckades inte heller blanda samman sina dogmer och kyrkliga påbud med folkets inre känslor. Orsaken till detta är en och samma – det gamla Rysslands, inklusive hennes kyrkas, okultiverade tillstånd. När de ryska arbetarna har vaknat för kulturen så kastar de därför med lätthet av sig sin rent ytliga relation till kyrkan, en relation som rotades hos dem av ren vana. För bönderna kommer det förvisso att bli svårare, inte på grund av att de på ett djupare och närmare sätt har lärt sig kyrkans läror – det har naturligtvis aldrig varit fallet – utan på grund av att trögheten och enformigheten i deras liv har nära band till de kyrkliga ceremoniernas tröghet och enformighet.

¹ Dessa rader hade skrivits då jag i det senaste nummer av *Pravda* som jag har tillgängligt, daterat den 30 juni, fann följande utdrag ur en artikel som sänts till redaktionen av kamrat I. Gordejev: "Filmindustrin är en ytterst givande kommersiell affär som ger stora förtjänster. Om man tog itu med saken på ett skickligt, rationellt och lämpligt sätt skulle filmmonopolet kunna få en plats i förbättringen av våra finanser som vore jämförbar med den som alkoholmonopolet hade i tsarstatens finanser." Kamrat Gordejev ger sedan praktiska anvisningar på hur man skall "ge filmen" åt det sovjetiska livet. Det är faktiskt en fråga som måste studeras grundligt och med allvar. - Trotskijs anmärkning.

Arbetarnas relation till kyrkan (jag talar här om massan av arbetare utanför partiet) hänger främst samman med vana, och det gäller i synnerhet kvinnornas vanor. Det hänger kvar ikoner i hemmen därför att de finns där. Ikonerna pryder väggarna, det vore kallt utan dem, folk skulle inte vara vana vid det. Arbetarna kommer inte att göra sig omaket att köpa nya ikoner, men är inte tillräckligt viljestarka för att göra sig av med de gamla. Hur kan man fira våren om inte med en påskkaka? Och påskkakorna måste välsignas av prästen, annars kommer de att vara så meningslösa. Folk går inte i kyrkan för att de är religiösa. Kyrkan är så vackert upplyst, fylld av människor i sina finaste kläder, sången är vacker – en rad sociala och estetiska sevärdheter som inte finns på fabriken, inom familjen eller på de trista gatorna. Det existerar ingen tro, eller praktiskt taget ingen. Hursomhelst finns det ingen respekt för prästerskapet eller någon tro på ritualernas magiska kraft. Men det finns ingen aktiv vilja att bryta med det hela. Inslagen av avkoppling, välbehag och nöje spelar en stor roll i kyrkans riter. Med hjälp av teatraliska metoder verkar kyrkan på synen, luktsinnet (rökelse) och via dem på fantasin. Människans längtan efter det teatraliska, en längtan att se och höra något ovanligt, något slående, en längtan att bryta med livets vanliga enformighet, är stor och omöjlig att utrota. Den finns kvar från tidig barndom till ålderdomen. För att kunna befria den stora massan från ritualer och de kyrkliga vanorna så räcker det inte med antireligiös propaganda. Givetvis är det nödvändigt med det, men dess direkta praktiska inflytande är begränsat till en liten minoritet med ett mer djärvt sinne. Befolkningsmajoriteten påverkas inte av antireligiös propaganda, men inte på grund av att deras andliga förhållande till religionen är så djupt. Tvärtom finns det inget andligt förhållande överhuvudtaget, det finns bara en formlös, inaktiv, mekanisk relation som inte har gått via medvetandet. En relation som liknar en gatuturists, som då och då inte har något emot att gå med i en procession eller en praktfull ceremoni, eller att lyssna till sången, eller vifta med armarna.

Meningslösa ritualer som ligger på medvetandet som en trög börda går inte att krossa enbart med hjälp av propaganda. De kan ersättas med nya former av liv, nya nöjen, nya och mer kulturella teatrar. Även här går tankarna naturligtvis till teaterns mest kraftfulla verktyg – på grund av att det är mest demokratiskt: filmen. Filmen behöver inga präster i brokad, etc, och uppenbarar på den vita duken praktfulla bilder som griper starkare än till och den allra rikaste kyrka, moské eller synagoga med tusentals års erfarenheter. I kyrkan utspelar sig bara ett sorts drama, och alltid samma, år in och år ut, medan man på biografen här intill kan få se hedningarnas, judarnas eller de kristnas påskhögtider i historisk följd och med sina liknande ritualer. Filmen förnöjer, utbildar, fångar fantasin med sina bilder, och befriar oss från behovet att träda in genom kyrkoporten. Filmen är en stark konkurrent till inte bara krogen utan också till kyrkan. Det är ett verktyg som vi måste skaffa till varje pris!

(Nyöversättning från engelska 2009, Göran Källqvist.)

Från den gamla familjen till den nya

(*Pravda*, 13 juli 1923)

De inre relationerna inom familjen och det som händer där är genom själva sin natur ytterst svåra att undersöka, och har i mycket liten omfattning varit föremål för statistiska undersökningar. Därmed är det svårt att säga hur mycket lättare och oftare familjeband bryts upp nuförtiden (i verkliga livet och inte på pappret) jämfört med tidigare. I stor utsträckning får vi nöja oss med att försöka bedöma med ögonen. Skillnaden mellan perioden före revolutionen och idag är dessutom, att medan arbetarna tidigare själva inte brukade märka bråk och dramatiska konflikter i arbetarfamiljer, så innehar en stor del av arbetarnas övre skikt idag ansvariga poster, deras liv står mycket mer i rampljuset, och varenda familjetragedi i deras liv blir ämne för kommentarer och löst skvaller.

Men med reservation för dessa allvarliga invändningar går det inte att förneka att relationerna inom familjen, även de inom proletariatet, vacklar. Det slogs fast som ett klart etablerat faktum vid parti-propagandisternas konferens i Moskva, och ingen ifrågasatte det. Det gjorde olika intryck på olika personer – alla på sitt eget sätt. En del betraktade det med tvivel, andra med förbehåll, och ytterligare andra verkade förbryllade. Hursomhelst stod det klart för alla att det pågår något stort, som helt kaotiskt antar omväxlande makabra eller motbjudande, absurda eller tragiska former, och som ännu inte har hunnit visa sina dolda möjligheter att inleda en ny och högre ordning i familjelivet.

Det har sipprat ut en del information om familjens sönderfall i pressen, men bara någon enstaka gång, och i mycket diffusa, allmänna ordalag. I en artikel om denna fråga läste jag att arbetarfamiljens sönderfall utgjorde ett fall av "borgerligt inflytande över arbetarklassen".

Det är inte så enkelt. Frågans ursprung ligger djupare än så och är mer komplicerad. Inflytandet från det borgerliga förflutna och det borgerliga nuvarande finns där, men det viktigaste skeendet utgörs av en smärtsam utveckling av själva den proletära familjen, som leder fram till en kris. Vi kan nu bevittna de första kaotiska stegen i denna utveckling.

Krigets förödande effekter på familjen är välbekant. Till att börja med splittrar själva kriget familjen, det skiljer folk åt för långa perioder eller för samman folk slumpmässigt. Inflytandet från kriget fortsatte och förstärktes under revolutionen. Krigsåren bröt ner allt det som stod kvar bara tack vare historiska traditioner. Kriget krossade tsarväldets, klassprivilegiernas, den gamla traditionella familjens makt. Revolutionen började bygga upp den nya staten och hade därmed uppnått sitt enklaste och viktigaste mål.

Den ekonomiska delen av familjens problem visade sig vara mycket mer komplicerad. Kriget skakade om den gamla ekonomiska ordningen och revolutionen störtade den. Nu bygger vi en ny ekonomisk stat – för tillfället i huvudsak med hjälp av de gamla delarna, genom att omorganisera dem på nya sätt. Det är först på senare tid som vi inom ekonomin har gått från den nedbrytande perioden och börjat höja oss. Våra framsteg är ännu så länge mycket långsamma, och det kommer att ta mycket lång tid innan vi kommer att kunna upprätta nya socialistiska ekonomiska former. Men vi har definitivt lämnat perioden av ödeläggelse och förfall. Botten nåddes under åren 1920-21.

I familjens liv är den första nedbrytande perioden långt ifrån över. Upplösningen pågår fortfarande

för fullt. Vi måste komma ihåg det. Familjelivet och livet i hushållet genomgår så att säga sin 1920-21-period och har ännu inte uppnått 1923 års standard. Familjelivet är mycket mer konservativt än det ekonomiska livet, och ett av skälen till det är att det fortfarande är mindre medvetet. Inom politiken och ekonomin agerar arbetarklassen samlat och skjuter fram förtruppen, kommunistpartiet, till främsta ledet. Med hjälp av dess förmedling genomför den proletariats historiska mål. Inom hemmets väggar splittras arbetarklassen upp i celler bestående av familjer. Den förändrade politiska regimen och statens nya ekonomiska ordning – överförandet av fabriker och verkstäder i arbetarnas händer – har förvisso haft en viss påverkan på familjelivet, men bara indirekt och till det yttre, och utan att beröra de familjetraditioner som har ärvts från det förflutna.

En radikal familjereform och överhuvudtaget av hushållen kräver stora ansträngningar från hela arbetarklassen, och det förutsätter att det inom klassen finns en mäktig inre molekylär kraft som strävar efter kultur och utveckling. För att kunna vända upp tunga jordklumpar krävs det en plog som gräver djupt. Att införa politisk jämlikhet mellan kvinnor och män var en sak och det var lätt. Nästa uppgift var mycket svårare – att införa jämlikhet mellan män och kvinnor inom industrin, på fabriker och verkstäder och inom fackföreningarna, på ett sådant sätt att männen inte skulle missgynna kvinnorna. Att uppnå verklig jämlikhet mellan män och kvinnor inom familjen är ett oändligt mycket svårare problem. Innan det kan ske måste alla våra familjeseder omvälvas. Ändå är det helt uppenbart att om det inte blir verklig jämlikhet mellan man och hustru i familjen, i normal mening såväl som i verkliga livet, så kan vi inte på allvar tala om jämlikhet i arbetet eller ens inom politiken. Så länge kvinnan är fastkedjad vid hushållsarbete, omvårdnad av familjen, matlagning och sömnadsarbete, då minskar hennes möjligheter att delta i samhällslivet och det politiska livet enormt.

Att gripa makten var det lättaste. Ändå upptog just denna fråga alla våra krafter under revolutionens första period. Den krävde oändliga uppoffringar. Inbördeskriget gjorde att vi måste vidta ytterst hårda åtgärder. Kalkborgerliga uppkomlingar skrek i högan sky om att moralen hade brutaliserats, att proletariats hade blivit mordiskt och moraliskt fördärvat, och så vidare. Det som egentligen hände var att proletariats använde revolutionära våldsmetoder som hade tvingats på det för att börja kämpa för en ny kultur, för verkliga mänskliga värden.

Under de första fyra eller fem åren har vi genomlidit en period av fruktansvärt ekonomiskt sönderfall. Arbetsproduktiviteten kollapsade, och de produkter som tillverkades var av skrämmande dålig kvalitet. Fienden såg, eller valde att se, denna situation som ett tecken på sovjetregimens ruttenhet. Men i själva verket var det bara ett oundvikligt första steg för att riva ner de gamla ekonomiska formerna och ett första försök att på egen hand skapa nya.

Vad gäller familjeförhållanden och det personliga livet i allmänhet måste det också bli en oundviklig period av sönderfall av de tidigare formerna, av traditioner som har ärvts från det förgångna och inte är medvetet kontrollerade. Men inom detta område av familjelivet börjar perioden av kritik och sönderfall senare och varar längre. Den antar osunda och smärtsamma former, som dock är mångfasetterade och inte alltid går att upptäcka vid en ytlig anblick. Dessa successiva milstolpar av avgörande förändringar inom de statliga förhållandena, inom ekonomin och livet i allmänhet, borde preciseras klart så att vi inte behöver bli förskräckta av de fenomen som vi såg. Vi måste lära oss att bedöma dem i sitt rätta ljus, inse deras rätta plats i arbetarklassens utveckling, och medvetet inrikta de nya förhållandena mot ett liv i socialistisk skepnad.

Varningen är nödvändig, ty vi hör redan oroliga röster. Vid konferensen för partipropagandister i Moskva talade en del kamrater med stor och naturlig ängslan om hur lätt de gamla familjebanden splittras till förmån för nya som är lika flyktiga som de gamla. Det är alltid modern och barnen som blir offren för detta. Vem har å andra sidan inte i privata samtal bland oss hört klagomål, för att inte säga jämmer, om det moraliska "sönderfallet" bland sovjetiska ungdomar, i synnerhet bland ung-

kommunisterna? Dessa klagomål är inte bara överdrifter – det finns också spår av sanning i dem. Vi måste och kommer förvisso att bekämpa den mörka sidan av denna sanning – eftersom det är en kamp för en mer högtstående kultur och utvidgning av den mänskliga personligheten. Men för att kunna inleda vårt arbete, för att kunna ta itu med frågans ABC utan reaktionärt moraliserande eller sentimental modlöshet, måste vi först slå fast fakta och klart se vad som faktiskt händer.

Som vi såg ovan har enorma händelser, krig och revolution, hemsökt den gamla sortens familj. Och efter dem kom den underjordiska mullvaden långsamt krypande – det kritiska tänkandet, medvetna studier och utvärderingar av familjeförhållandena och familjelivet. Det var de stora händelsernas mekaniska krafter som tillsammans med det uppväckta sinnets kritiska kraft orsakade det sönderfall av familjeförhållandena som vi nu bevittnar. Efter makterövringen måste den ryska arbetaren nu ta sina första medvetna steg för att utveckla en kultur för många delar av sitt liv. Under inverkan av enorma sammandrabbningar skakar hans personlighet för första gången av sig de traditionella formerna för livet, alla familjeseder, religiösa bruk och relationer.

Det är inte att undra på att individens protester, hans uppror mot det förflutnas traditioner, till en början antar anarkistiska, eller mer plump uttryckt, liderliga former. Vi har sett det inom politiken, i militära frågor, inom ekonomin. Här antog den anarkistiska individualismen extrema former, klickväsen, offentlig vältalighet. Och det är inte heller att undra på att denna process på ett ytterst nära och därmed smärtsamt sätt påverkar familjeförhållandena. Den nyuppväckta personligheten har befriats från all slentrian och vill omorganisera sig på ett nytt sätt, och tillgriper då "utsvävningar", "gudlöshet" och alla de andra synder som fördömdes under konferensen i Moskva.

I samband med mobiliseringarna rycktes maken upp från sin vanliga omgivning och förvandlades under inbördeskriget till en revolutionär medborgare vid fronten. En omskakande förändring. Hans vyer har vidgats, hans andliga strävanden har blivit mer högflygande och mer sammansatta. Han är en annan man. Och så återvänder han hem och upptäcker att allting är praktiskt taget oförändrat. Det gamla samförståndet och förståelsen med folket hemma i familjen har försvunnit. Det uppstår inget nytt samförstånd. Den ömsesidiga förvåningen övergår i ömsesidigt missnöje, och därefter i groll. Familjen splittras.

Maken är kommunist, hustrun partilös. Maken går upp i sitt arbete, hustrun sköter som tidigare bara om sitt hem. Förhållandena är "fridfulla", men grundas i själva verket på helt olika vanor. Så ger makens kommitté – den kommunistiska "cellen" - order om att han ska ta bort alla [religiösa] ikoner som hänger i hemmet. Han är villig att åttlyda ordern, och ser den bara som naturlig. För hans hustru är den en katastrof. Denna lilla händelse avslöjar den avgrund som skiljer makens och hustruns tänkesätt. Relationerna blir förstörda. Familjen splittras.

En gammal familj. De har levt 10-15 år tillsammans. Maken är en god arbetare, hängiven sin familj. Hustrun lever också för sitt hem och ägnar det all sin energi. Men av en slump kommer hon i kontakt med en kommunistisk kvinnoorganisation. En ny värld öppnar sig inför hennes ögon. Hon hittar ett nytt och mer omfattande mål för sin energi. Hon försummar familjen. Maken blir irriterad. Hustrun blir sårad i sin nyvagnade medborgerliga medvetenhet. Familjen splittras.

Det går att räkna upp sådana familjetragedier i all oändlighet, och de leder till ett enda resultat – familjen bryts sönder. Vi har pekat på typfallen. I alla dessa exempel beror tragedin på att en kommunist kolliderar med en partilös. Men splittringen av familjen, det vill säga den gamla sortens familj, är inte bara begränsad till den översta delen av klassen som är mest utsatt för påverkan av de nya förhållandena. Upplösningen av familjebanden tränger djupare än så. Den kommunistiska förtruppen genomgår bara snabbare och mer våldsamt det som kommer att bli oundvikligt för hela klassen. Den kritiska och fördömande inställningen till de gamla förhållandena, de nya kraven på

familjen, sträcker sig avsevärt längre än till gränsen mellan kommunisterna och arbetarklassen i sin helhet.

Redan införandet av borgerliga bröllop var ett hårt slag mot den traditionella heliga familjen som till stor del bara fanns itill för att upprätthålla skenet. Ju mindre personliga band som fanns i de gamla bröllopsbanden, ju hårdare var de yttre krafternas sammanhållande kraft, de sociala traditionerna och i all synnerhet de religiösa riterna. Slaget mot kyrkans makt var också ett slag mot familjen. Riter som saknar bindande betydelse och inte erkänns av staten används fortfarande av gammal vana, och de är en av den vacklande familjens stöd. Men när familjen saknar inre band, när bara gammal vana skyddar familjen från fullständigt sammanbrott, då är det troligt att varje knuff utifrån kommer att slå den i bitar, på samma gång som det slår mot troheten mot de kyrkliga riterna. Och det är oändligt mycket mer sannolikt att knuffar utifrån kommer nu än någonsin tidigare. Det är därför familjen vacklar och inte repar sig och sedan faller omkull igen. Livet sitter till doms över sina villkor genom att grymt och smärtsamt fördöma familjen. Historien hugger ner de gamla träden – och flisorna yr i vinden.

Men kommer livet att utveckla element till en ny sorts familj? Otvivelaktigt. Vi måste bara klart förstå karaktären hos dessa element och hur de uppstår. Precis som i andra fall måste vi skilja de fysiska förhållandena från de psykologiska, det allmänna från det enskilda. Psykologiskt innebär utvecklingen av den nya familjen, av nya relationer mellan människor överhuvudtaget, för oss ett framsteg i arbetarklassens kultur, en utveckling av individen, en högre nivå på hans anspråk och inre disciplin. I detta hänseende har revolutionen i sig själv naturligtvis inneburit ett stort steg framåt, och de värsta exemplen på familjens sönderfall utgör bara ett smärtsamt tecken på klassens uppvaknande och individens uppvaknande i klassen. Allt vårt arbete som rör kulturen, det arbete vi gör och det vi borde göra, blir ur denna synvinkel en förberedelse av de nya relationerna och den nya familjen. Om vi inte höjer den enskilda arbetande mannen och kvinnans kulturella nivå, så kan det inte uppstå en ny, högre sorts familj, ty på detta område kan vi givetvis bara tala om inre disciplin och inte yttre tvång. Hur stark inre disciplin individerna i familjen har beror alltså på det inre livets innehåll, på hur omfattande och starka banden mellan man och hustru är.

Följaktligen kan inte de fysiska förberedelserna för det nya livet och den nya familjen i grund och botten inte skiljas från det övergripande socialistiska uppbygget. Arbetarstaten måste bli rikare för att den på allvar ska kunna ta itu med offentlig uppfostran av barn och befria familjen från bördorna av matlagning och tvätt. Utan en avsevärd förbättring av hela vår ekonomi är det otänkbart med ett förstatligande av hushållsarbetet och offentlig uppfostran av barn. Vi behöver mer socialistiskt ekonomiska former. Bara under dessa förhållanden kan vi befria familjen från de funktioner och bekymmer som nu förtrycker och bryter sönder den. Tvätten måste kunna skötas i offentliga tvättinrättningar, matlagningen i offentliga restauranger, sömnadsarbete i offentliga verkstäder. Barnen måste undervisas av bra offentliga lärare som har en verklig fallenhet för arbetet. Då skulle banden mellan man och hustru befrias från allt yttre och alla bisaker, och den ena skulle sluta att suga upp den andres liv. Äntligen skulle verklig jämlikhet uppstå. Banden skulle vara beroende av ömsesidig tillgivenhet. Och speciellt av det skälet skulle de få en inre stabilitet, givetvis inte samma för alla men inte tvingande för någon.

Således är vägen till den nya familjen tvåfaldig: (a) höja nivån på kulturen och skola arbetarklassen och de enskilda individerna i denna klass; (b) med statens försorg förbättra de materiella förhållandena för klassen. Dessa två processer är intimt sammanlänkade med varandra.

Det ovan sagda innebär givetvis inte att framtidens familj vid en viss punkt av de materiella förbättringarna genast kommer att ta sin rätt i besittning. Nej. Redan nu går det att ta vissa steg framåt mot den nya familjen. Visserligen kan staten ännu så länge inte klara av vare sig att uppfostra barnen

eller inrätta offentliga kök som skulle vara bättre än familjens kök, eller upprätta offentliga tvätt-inrättningar där kläderna inte skulle gå sönder eller bli stulna. Men det betyder inte att mer företag-samma och progressiva familjer redan nu själva kan gå samman i kollektiva hushållsenheter. Den sortens experiment måste naturligtvis ske noggrant. Den kollektiva enhetens tekniska utrustning måste svara mot gruppens intressen och behov, och den ska ge tydliga fördelar för alla dess medlem-mar, även om de till en början är blygsamma.

"Denna uppgift", skrev kamrat Semasjko¹ nyligen angående behovet att omdana vårt familjeliv,

genomförs bäst i praktiken. Påbud och moraliserande kommer ensamma inte att ha särskilt mycket effekt. Men ett exempel, en illustration av nya former, kommer att göra mer än tusentals utmärkta pamfletter. Denna praktiska propaganda utförs bäst med hjälp av de metoder som kirurgerna kallar transplantation. När ett stort hudområde har försvunnit som resultatet av ett sår eller brännskador, och det inte finns något hopp om att huden kommer att kunna växa över detta område, så skär man bort bitar av hud från friska ställen på kroppen och sätter fast som små öar på det tomma området. Dessa öar fastnar och växer tills hela området är täckt av hud.

Samma sak händer med praktisk propaganda. När en fabrik eller verkstad anammar kommunistiska metoder, så kommer andra fabriker att följa efter. (N Semasjko, "De döda håller fast vid de levande", *Izvestija*, nr 81, 14 april 1923.)

Erfarenheterna av sådana hushållskollektiv utgör ett första, ännu ytterst ofullständigt närmande till en kommunistisk livsstil, och de bör studeras och tänkas igenom noga. Privata initiativ som ges statligt stöd – framförallt från lokala sovjeter och ekonomiska organ – bör prioriteras. Byggandet av nya hus – och vi kommer trots allt att bygga hus! - måste styras utifrån behoven hos grupper av familjer. De första och odiskutabla framgångarna i denna riktning, oavsett hur små och begränsade, kommer oundvikligen att leda till att större grupper strävar efter att organisera sitt liv efter liknande linjer. Tiden är ännu inte mogen, varken utifrån statens materiella resurser eller utifrån förberedelserna av proletariatet, för ett uppifrån beslutat schema. Vi kan bara ta oss ur det nuvarande dödläget genom att skapa modellsamhällen. Marken mellan våra fötter måste stärkas steg för steg. Vi kan inte rusa alltför långt fram eller förfalla till byråkratiska fantasifulla experiment. I ett givet ögonblick kommer staten, med hjälp av lokala sovjeter, kooperativa enheter och så vidare, att förstatliga det arbete som utförs, att utvidga och fördjupa det. På så sätt kommer människans familj, med Engels ord, att "plötsligt stiga från nödvändighetens till frihetens sfär."

¹ **Nikolaj Semasjko** (1874-1949), gammalbolsjevik som 1923 blev folkkommissarie i sjukvårdsärenden.

Familjen och ceremonier

(*Pravda*, 14 juli 1923)

Vid tre tillfällen i livet förslavar kyrkliga ceremonier även de arbetare som är bara lite eller inte alls religiösa – födelse, bröllop och död. Arbetarstaten har förkastat de kyrkliga ceremonierna, och har upplyst dess invånare att de har rätt att födas, gifta sig och dö utan att behöva utsättas för mystiska gester och förmaningar från personer klädda i prästrockar, kappor och andra kyrkliga ämbetsdräkter. Men det är svårare för vanan att göra sig av med ceremonier än för staten. Arbetarklassens familjeliv är enahanda, och enformigheten sliter på nerverna. Därifrån kommer behovet av alkohol – en liten flaska som innehåller en hel värld av bilder. Därav kommer också behovet av kyrkan och dess ritualer. Hur ska familjen fira ett bröllop, eller ett barns födelse? Hur ska man hylla och visa tillgivenhet för en älskad avliden? De kyrkliga ritualerna står och faller med dessa behov att markera och utsmycka de viktigaste punkterna längs livets väg.

Vad kan vi ställa upp mot dem? Den vidskepelse som ligger bakom ritualerna måste givetvis bemötas med rationell kritik, med en ateistisk, realistisk syn på naturen och hennes krafter. Men denna vetenskapliga, kritiska propaganda löser inte problemet. För det första tilltalar den bara en minoritet, och samtidigt känner även denna minoritet behov av att berika, förbättra och förädla sitt eget liv, åtminstone de viktigaste delarna.

Arbetarstaten har redan festivaler, festtåg, tidskrifter och parader, symboliska skådespel – statens nya teaterceremonier. Förvisso är de på det hela taget alltför lika de gamla formerna, och försöker imitera och vidmakthålla dem. Men i det stora hela är arbetarstatens revolutionära symbolism ny, tydlig och effektiv – den röda fanan, röda stjärnan, arbetaren, bonden, kamraten, Internationalen. Men det nya har inte trängt innanför familjens stängda dörrar, eller i alla fall bara lite, samtidigt som det egna livet är nära knutet till familjen. Det förklarar varför ikoner, dop, kyrkliga begravningar, etc gynnas av traditionerna. Familjernas revolutionära medlemmar har inget att erbjuda i deras ställe. Teoretiska argument biter bara på hjärnan. Praktfulla ceremonier påverkar alla sinnen och fantasin. Följaktligen är deras inflytande mycket mera utbrett. I de flesta kommunistiska kretsar har det uppstått ett behov att ställa nya former och nya symboler mot de gamla vanorna, inte bara på det statliga området, där det redan har gjorts i stor utsträckning, utan också på familjens område.

Arbetarna har en benägenhet att fira födelsedagar istället för skyddshelgon, och ge nyfödda namn som symboliserar nya och innerliga händelser och idéer istället för namn efter helgon. Under propagandisternas överläggningar i Moskva fick jag för första gången höra att det nya flicknamnet Oktobrina har associerats till rätten till medborgarskap.

Vi har namnen Ninel (Lenin baklänges) och Rem (Revolution, Elektrifiering, *Mir* – fred). Barn döps också till Vladimir, Iljitj och till och med Lenin, samt även Rosa (som en hyllning till Rosa Luxemburg) och så vidare. Allt detta visar en strävan att knyta an till revolutionen

Det har funnits exempel där ett barns födsel har firats med en låtsas "inspektion" av *fabzavkom*, med ett speciellt protokoll som påbjöd att barnets namn ska läggas till listan av medborgare i RSFSR.¹

¹ **Fabzavkom** är en förkortning av *fabritjno-zadovskoj komitet* eller fabriks-verkstadskommittén. **RSFSR** är initialerna för Ryska sovjetiska förenade sovjetrepubliken. - engelska översättarens anmärkning.

Det följdes av en fest. I arbetarfamiljer firas också pojkars lärlingskap med en fest. Det är en verkligt viktig händelse, eftersom den inte bara har betydelse för valet av yrke utan för hela livet. Det är ett lämpligt tillfälle för fackföreningarna att agera. Fackföreningarna borde överhuvudtaget spela en större roll i att skapa formerna för det nya livet. Medeltidens gillen var mycket mäktiga, eftersom de omslöt alla sidor av lärlingarnas, arbetarnas och mekanikernas liv. De välkomnade barnet när det föddes, ledde det till skolan, och till kyrkan när det gifte sig, och begravde det när det hade uppfyllt sitt skrås plikter. Gillena var inte bara handelsförbund. De var samhällets organiserade liv. Det är längs dessa linjer våra industrifackföreningar till stor del utvecklas, dock med den skillnaden att de nya formerna för livet i motsats till medeltidens liv kommer att vara fria från kyrkan och dess vidskepelse och besjålas av en strävan att utnyttja varje framsteg inom vetenskapen och tekniken för att berika livet och göra det vackrare.

Bröllop kan om man så vill klara sig lättare utan ceremonier. Men hur många "missförstånd" och uteslutningar ur partiet har det inte även i detta avseende skett på grund av kyrkobröllop? Av sedvana vägrar man att nöja sig med bara giftermålet, utan att det smyckas ut med en praktfull ceremoni.

Frågan om begravningar är oändligt mycket svårare. Att grävas ner i marken utan en vederbörlig begravningsceremoni är lika ovanligt, skamligt och avskryvärt som att växa upp utan att döpas. I de fall där den dödes ställning har påkallat en politisk begravning har det varit upplagt för en ny effektfull ceremoni, som genomsyras av revolutionens symboler – den röda fanan, en revolutionär begravningsmarsch, en avskedssalut med gevär. Vissa av deltagarna i Moskvakonferensen betonade behovet att snabbt anta seden att kremera, och föreslog att vi skulle sätta ett exempel genom att kremera kropparna efter framstående revolutionära arbetare. De betraktade med rätta detta som ett kraftfullt vapen i den antikyrliga och antireligiösa propagandan. Det är hög tid att vi antar kremering, men det innebär inte att vi ska frångå begravningståg, tal, marscher, gevärssalut. Behovet att få visa känslor är starkt och berättigat. Om det praktfulla förr i världen har varit knutet till kyrkan, så finns det som vi redan har sagt ingen anledning varför det inte kan skiljas från den. Teatern skiljde sig från staten före kyrkan. I sina tidiga dagar kämpade kyrkan hårt mot den "världsliga" teatern, och insåg helt och fullt att den var en farlig motståndare när det gällde en effektfull åsyn. Teatern försvann utom som ett speciellt skådespel instängd mellan fyra väggar. Men de dagliga sederna och bruken med effektfulla former var avgörande för att upprätthålla kyrkan. Kyrkan hade fler rivaler på detta område, i form av hemliga sällskap som frimurarna. Men dessa var fullständigt genomsyrade av ett världsligt prästerskap. Det går att skapa revolutionära "ceremonier" och seder (vi använder ordet "ceremonier" i brist på bättre) och ställa dem mot kyrkans "ceremonier" inte bara vid offentliga eller statliga tilldragelser, utan också inom familjelivet. Redan nu tävlar de band som spelar begravningsmarscher framgångsrikt mot kyrkans begravningsmusik. Vi måste naturligtvis göra dessa band till allierade i kampen mot kyrkans ritualer, som grundas på en slavisk tro på en annan värld där man kommer att betalas hundrafalt tillbaka för eländet och plågorna i denna värld. En ännu mäktigare allierad är filmen.

När utbildningen breder ut sig och den ekonomiska tryggheten ökar kommer skapandet av nya former för livet och nya praktfulla seder att gå snabbt. Vi har all anledning att övervaka denna utveckling med största noggrannhet. Det kan givetvis inte bli frågan om tvång uppifrån, alltså en byråkratisering av de nya sederna och vanorna. Det är bara med hjälp av de stora befolkningssmassornas kreativitet, skapande fantasi och konstnärliga initiativ som vi under de kommande åren och decennierna kan påbörja vägen mot förändligade, förädlade former för livet. Vi ska inte styra denna skapande process men måste ändå hjälpa den på alla sätt. För detta ändamål måste först av allt tendensen till blindhet ersättas av förutseende. Vi måste i detta avseende noga betrakta allt som händer i arbetarfamiljerna och överhuvudtaget de sovjetiska familjerna. Varje ny form, vare sig det

är ett misslyckat försök eller bara ett utkast, måste beskrivas i pressen och komma till allmänhetens kännedom, för att stimulera fantasin och intresset, och ge impulser till fler gemensamma initiativ till nya seder.

Det kommunistiska ungdomsförbundet har en ärofull roll i detta arbete. Alla uppfinningar lyckas inte, alla projekt slår inte igenom. Vad gör det? Det rätta alternativet uppstår vad det lider. Det nya livet kommer främst att anta former efter sitt eget huvud. Som ett resultat av det kommer livet att bli rikare, mer vidsynt färgrikare och mer harmoniskt. Det är frågans kärnpunkt.

Artighet och hövlighet som ett nödvändigt smörjmedel i det dagliga livet

(*Pravda*, 4 april 1923)

Under de många diskussionerna i frågan om vår statsapparat lade kamrat Kiselev, ordförande för folkskommisariernas biträdande råd, fram eller påminde åtminstone om en ytterst viktig sida av frågan. Hur beter sig statsapparaten när den kommer i direkt kontakt med befolkningen? Hur "hanterar" den befolkningen? Hur behandlar den en besökare, en person med klagomål, gamla tiders "kärande"? Hur ser den på individen? Hur tilltalar den honom, om den alls tilltalar honom? Detta är också en viktig beståndsdel av "livet".

Men i denna fråga måste vi skilja på två sidor – form och innehåll.

I alla civiliserade demokratiska länder "tjänar" byråkratin givetvis folket. Det förhindrar inte att den höjer sig över folket som en tätt förenad yrkeskast. Den tjänar i själva verket de kapitalistiska magnaterna, det vill säga den kryper inför dem, men behandlar arbetare och bönder på ett överlägset sätt, vare sig det är i Frankrike, Schweiz eller USA. Men i de civiliserade "demokratierna" döljs detta faktum av en viss sorts artighet och hövlighet, i lägre eller högre grad i olika länder. Men när det behövs (och det behovet uppstår dagligen) så knuffas denna täckmantel av artighet med lätthet åt sidan av polisens knytnävar. Strejkande misshandlas på polisstationer i Paris, New York och andra världsstäder. Men i huvudsak är byråkratins "demokratiska" artighet gentemot befolkningen ett resultat och ett arv från de borgerliga revolutionerna. Människans utsugning av människa kvarstår, men formen är annorlunda, mindre "brutal", utsmyckad med en täckmantel av jämlikhet och belevad artighet.

Vår sovjetiska byråkratiska apparat är unik och komplicerad, eftersom den består av traditioner från olika epoker tillsammans med frön till framtida förhållanden. Hos oss existerar för det mesta ingen artighet. Men ohövlighet, som vi har ärvt från det förflutna, finns det hur mycket som helst av. Men vår ohövlighet är inte homogen. Det finns den enkla ohövligheten av bondeursprung, som förvisso är osympatisk men inte förnedrande. Den blir outhärdlig och objektivt reaktionär först när våra romanförfattare skryter om den som ett ytterst "konstnärligt" tillskott. Arbetarnas mest framstående delar betraktar sådana felaktiga förenklingar med instinktiv fientlighet, ty de ser med rätta grovt tal och simpelt uppträdande som ett spår från det gamla slaveriet, och strävar efter att skaffa sig ett kultiverat och disciplinerat tal. Men det här ligger utanför frågan...

Jämsides med denna enkla, rutinmässigt passiva ohövlighet finns en speciell sort – den revolutionära: ledarnas ohövlighet, som beror på otålighet, en alltför nitisk önskan att förbättra saker och ting, irritation över vår likgiltighet, en hedrande nervös anspänning. Även denna ohövlighet är i sig själv naturligtvis inte tilltalande, och vi tar själva avstånd från den. Men i grund och botten får den oftast sin näring från samma revolutionära moraliska källa, som under de senaste åren vid mer än ett tillfälle har lyckats förflytta berg. I detta fall är det inte innehållet, som på det hela taget är hälsosamt, skapande och progressivt, som ska förändras utan den förvrängda formen...

Men vi har fortfarande kvar – och det är den viktigaste stötestenen – den gamla aristokratins ohöv-

lighet, med sina spår av feodalism. Denna sort är helt igenom avskyvärd och förkastlig.

På departementen i Moskva, speciellt de viktigaste av dem, visar sig inte denna aristokratiska ohöv- lighet på ett aggressivt sätt i form av att man skriker och skakar knytnäven under de klagandes näsa. Den visar sig oftare i form av hjärtlös formalism. Det är givetvis inte den enda orsaken till "byråkra- tismen". En helt avgörande orsak är den fullständiga likgiltigheten för levande människor och deras levande arbete. Om vi skulle kunna göra avtryck på en känslig platta av det uppträdande, de svar, förklaringar, order och underskrifter som görs inom den byråkratiska organismens olika celler bara under en dag i Moskva, så skulle resultatet bli ytterst förvirrande. Och det är ännu värre på lands- bygden, speciellt i gränsområdet mellan stad och land, det allra viktigaste gränsområdet.

"Byråkratismen" är ett komplicerat och ingalunda enhetligt fenomen. Det är snarare en grupp feno- men och processer med olika historiskt ursprung. De principer som bibehåller och ger näring åt "byråkratismen" är också olika. Den främsta av dem är kulturens tillstånd – att en stor del av vår befolkning är underutvecklad och icke läskunnig. Den allmänna röra som beror på att statsapparaten genomgår en ständig omdaningsprocess är oundvikligt under perioder av revolution, och är i sig själv orsak till många onödiga motsättningar, vilka spelar en viktig roll för uppkomsten av "byråkra- tism". Det är sovjetapparatens klassolikheter – blandningen av aristokratiska, borgerliga och sovje- tiska traditioner – som är ansvarig för dess mer motbjudande former.

Följaktligen måste kampen mot "byråkratismen" anta en mångskiftande karaktär. I botten har vi kampen mot bristerna inom kulturen, analfabetism, smuts och fattigdom. Tekniska förbättringar av apparaten, personalminskningar, införandet av bättre ordning, grundlighet och noggrannhet i arbetet, och andra liknande åtgärder löser naturligtvis inte det historiska problemet, men de hjälper till att minska "byråkratismens" mer negativa sidor. Det läggs stor vikt vid att utbilda en ny sorts sovjetisk byråkrat – de nya "spets" [specialisterna]. Men inte heller här får vi lura oss själva. Det är inte lätt att utbilda tusentals nya arbetare i ett nytt beteende, det vill säga i serviceanda, anspråkslöshet och mänsklighet, under övergångsförhållanden och med lärare som vi har ärvt från det förgångna. Det är svårt, men inte oöverstigligt. Det går inte lösa direkt, utan bara gradvis, genom att det uppstår en ny och förbättrad "upplaga" av den sovjetiska ungdomen.

De åtgärder som nämndes kommer att ta relativt många år att genomföra, men de utesluter inte på något sätt att man genast inleder en skoningslös kamp mot "byråkratismen", mot tjänstemännens förakt mot levande människor och deras angelägenheter, den i sanning moraliskt fördärliga nihi- lism som döljer ett fullständigt ointresse för allting på jorden, en feg hjälplöshet som vägrar inse sitt eget beroende, ett medvetet sabotage, eller den avsatta aristokratins instinktiva hat mot den klass som avsatte den. Detta är de viktiga orsaker till ohövligheten mot vilka de revolutionära påtryck- ningsmedlen ska börja användas.

Vi måste nå dithän att arbetarmassornas vanliga färglösa individ inte längre skrämmer de regerings- departement som han kommer i kontakt med. Ju mer hjälplös han är, det vill säga ju mer okunnig och icke läskunnig han är, ju mer uppmärksamhet ska han få. Det är en avgörande princip att man verkligen ska hjälpa honom och inte bara göra sig av med honom. Utöver de andra åtgärderna är det för detta syfte väsentligt att vår sovjetiska allmänhet ständigt ska hålla denna fråga i förgrunden, och betrakta den ur en så bred synvinkel som möjligt, i synnerhet de verkligt sovjetiska, revolutionära, kommunistiska, känsliga element som det tack och lov finns gott om i statsapparaten. Ty det är de som upprätthåller den och för den framåt.

I detta avseende kan pressen spela en avgörande roll.

Tyvärr innehåller våra tidningar i allmänhet inte särskilt mycket lärorikt material om vardagslivet. Om det överhuvudtaget publiceras sådant material så är det ofta klichéartade artiklar, som "Vi har

en fabrik som heter så och så. På fabriken finns det en fabrikskommitté och en direktör. Fabrikskommittén gör si och så och direktören leder." Samtidigt är vårt liv färgrikt och fullt av lärorika händelser, i synnerhet på de ställen där statsapparaten kommer i kontakt med befolkningsmassorna. Ni behöver bara rulla upp skjortärmarna...

En belysande, instruktiv uppgift som denna måste naturligtvis sjufalt ge akt på intriger, måste göra sig av med alla floskler och demagogi.

Ett exemplariskt "kalenderprogram" vore att välja ut ett hundratal tjänstemän – välja ut dem noggrant och opartiskt – ett hundratal som har uppvisat ett rotat förakt under sitt arbete för arbetarmassorna, och offentligt, kanske inför domstol, kasta ut dem från statsapparaten, så att de aldrig mer kan komma tillbaka. Det vore en bra början. Man får inte förvänta sig mirakel av det. Men en liten förändring från det gamla till det nya är ett praktiskt framsteg som är mer värdefullt än de största ord.

Kampen för ett kultiverat tal

(*Pravda* 16 maj 1923)

Jag läste nyligen i en av våra tidningar att arbetarna i stövelfabriken "Pariskommunen" vid ett allmänt möte, författat en resolution som förbjöd svordomar och utdömde böter för ett fult språk osv.

Detta är en bagatell i nutidens tumult – men en mycket tänkvärd bagatell. Dess vikt beror emellertid på den respons som detta initiativ kommer att möta hos hela arbetarklassen.

Ovettigt språk och svordomar är ett arv från slavtiden, från den mänskliga värdighetens förnedring och missaktning – både ens egen och andra människors. Detta gäller särskilt svordomarna i Ryssland. Jag skulle vilja att våra filologer, lingvister och folklivsexperter förklarade om de känner till något annat språk som har så många slappa, klibbiga och låga skymford som det ryska. Såvitt jag vet finns det ingenting, eller nästan ingenting, utanför Ryssland som motsvarar detta. Ryska svordomar "på botten" var resultatet av förtvivlan, förbittring och framför allt en trädedom utan hopp, utan flyktmöjligheter. De högre klassernas svordomar å andra sidan, de svordomar som kom ur adelns, myndigheternas strupar var ett resultat av klassväldet, slavägarens stolthet, hans oskakliga makt. Ordspråk antas innehålla massornas vishet – men de ryska ordspråken visar också massornas okunniga och vidskepliga sinnen, liksom den slavmentalitet som vidlåder dem. "Ovett fastnar inte i kragen" säger ett gammalt ryskt ordspråk, där slaveri inte bara accepteras som ett faktum, utan där underkastelsen under förödmjukelsen också är total. Två strömningar i de ryska skymforden – herrarnas, tjänstemännens, polisens mätta och feta svordomar, och den andra, massornas hungriga, desperata, plågade svordomar – har färgat hela det ryska livet med föraktliga mönster av skymford. Sådant var revolutionens arv, bland annat, från det förflutna.

Men revolutionen är i första hand den mänskliga personlighetens uppvaknande hos massan – som antogs inte ha någon personlighet. Trots tillfälliga grymheter och en blodig obarmhärtighet i dess metoder, är revolutionen först och främst mänsklighetens uppvaknande, dess framåtskridande, och detta visas genom en växande respekt för varje individs personliga värdighet, genom en allt större omsorg om de svaga. En revolution förtjänar inte sitt namn om den inte med all makt och med alla medel som står till dess förfogande, hjälper kvinnan – tvåfalt och trefalt förslavad som hon varit i det förflutna – att komma in på det individuella och sociala framstegets väg. En revolution förtjänar inte sitt namn om den inte tar största tänkbara hänsyn till barnen – det framtida släkte för vars välfärd revolutionen har gjorts. Och hur skulle man dag för dag – om än bara steg för steg – kunna skapa ett nytt liv som baseras på ömsesidig hänsyn, på självrespekt, på kvinnans verkliga jämställdhet som arbetskamrat, på en effektiv omsorg om barnen – i en atmosfär som förgiftats av herrarnas och slavarnas rytande, mullrande, skallande och ekande svordomar, svordomar som inte sparar någon, som inte hejdas av något? Kampen emot "fult språk" är en fråga om intellektuell hygien, liksom kampen emot smuts och ohyra är en fråga om fysisk hygien.

Att radikalt rensa bort skymford är ingen lätt sak, med tanke på att det otyglade talet har psykologiska rötter och är ett resultat av en ociviliserad omgivning. Vi välkomnar förvisso stövelarbetarnas initiativ, och framför allt önskar vi den nya rörelsens förespråkare mycken uthållighet. Psykologiska vanor som ärvs från generation till generation och som genomtränger hela livets atmosfär är mycket

sega, och dessutom händer det ofta med oss i Ryssland att vi gör ett våldsamt kliv framåt, spänner våra krafter – och sedan bara låter saker och ting fortsätta i de gamla hjulspåren.

Låt oss hoppas att arbetarkvinnorna – främst de inom de kommunistiska leden – kommer att stödja "Pariskommunens" initiativ. I regel – men det finns naturligtvis undantag – föraktar män som använder svordomar, sina kvinnor och de struntar i barnen. Detta gäller inte bara de okultiverade massorna, utan också de avancerade och till och med de s.k. "ansvariga" elementen i den nuvarande sociala ordningen. Det finns ingen anledning att förneka att de gamla förrevolutionära formerna för "fult språk" fortfarande – sex år efter Oktober – är i bruk, och till och med en vana i "toppen". När de är borta från staden, särskilt från Moskva, anser våra dignitärer på sätt och vis det vara en plikt att använda ett kraftfullt språk. De tror uppenbarligen att det är ett sätt att nå kontakt med bönderna.

Vårt liv i Ryssland består av de värsta kontraster – både inom ekonomin och allting annat. I själva landets centrum, nära Moskva, finns det miltals av kärr och ofarbara vägar – och i närheten kan man plötsligt finna en fabrik som på grund av sin tekniska utrustning skulle kunna imponera på en europeisk eller amerikansk ingenjör. Liknande kontraster florerar också i vårt nationella liv. Sida vid sida med någon gammaldags dominerande, rovgirig profitör som vaknat till liv igen i den nuvarande generationen, som har genomlevt revolutionen och expropriationen, och som är engagerad i svindel och maskerad eller legal profitjakt, och likafullt intakt bevarar sin lantliga vulgaritet och girighet – ser vi arbetarklassens bästa kommunister, som dag efter dag uppoffrar sina liv för världsproletariatets intressen och som är redo att i vilket ögonblick som helst kämpa för revolutionens sak i vilket land som helst, till och med i länder som de kanske inte ens vet var de ligger.

Förutom dessa sociala kontraster – trög bestialitet och den högsta revolutionära idealism – kan vi ofta se psykologiska kontraster i samma medvetande. En man kan vara en sund kommunist, helt hängiven saken, men kvinnor är för honom bara "fruntimmer" som inte skall tas allvarligt. Eller det händer att en mycket förtjänstfull kommunist som diskuterar nationella minoriteter plötsligt börjar tala hopplöst reaktionär smörja. För att förstå detta måste vi minnas att olika delar av det mänskliga medvetandet inte förändras och utvecklas samtidigt och jämsides. Det finns en viss "ekonomi" i processen. Det mänskliga psyket är mycket konservativt till sin natur, och de förändringar som sker i takt med de krav som livet ställer, påverkar i första hand de delar av sinnet som direkt har att göra med fallet.

I Ryssland skedde de senaste decenniernas sociala och politiska utveckling på ett mycket ovanligt sätt, genom häpnadsväckande hopp och skutt och härav beror vår nuvarande desorganisation och förvirring, som inte bara härskar inom ekonomin och politiken. Samma defekter visar sig i många människors sinnen vilket resulterar i en mänsklig blandning av avancerade, välöverlagda politiska åsikter och strömningar, vanor och i en viss utsträckning idéer som är ett direkt arv från uråldriga familjelagar. För att undanröja detta måste vi ordna upp den intellektuella fronten, dvs. vi måste genom marxistiska metoder pröva hela komplexet av människans tänkande – och detta måste vara den allmänna inriktningen för utbildningen och omskolningen i vårt parti, med början från toppen. Men än en gång blir problemet enormt komplicerat, och det kan inte bara lösas genom skolböcker och skollärare: motsättningarna och de psykologiska omkastningarna har sina rötter i den desorganisation och förvirring som råder i folkets levnadsvillkor. Psykologin bestäms när allt kommer omkring av livet. Men detta beroende är inte mekaniskt och automatiskt: det är aktivt och ömsesidigt. Man måste således närma sig problemet på många olika sätt – "Pariskommunens" sätt är ett av dem. Låt oss önska dem all tänkbar framgång.

Kampen emot ett fult språk är också en del av kampen för det ryska språkets renhet, klarhet och skönhet.

Reaktionära tjockskallar hävdar att Revolutionen, även om den inte helt igenom har ruinerat språket, likväl håller på att fördärva det. Det finns förvisso en enorm mängd ord som nu är i bruk vilka har uppstått genom tillfälligheter; många av dem är helt onödiga, provinsiella uttryck som är emot själva andan i vårt språk. Men likafullt har de reaktionära tjockskallarna fel om det ryska språkets framtid – liksom om allting annat. Vårt språk kommer att ur det revolutionära tumultet stiga fram stärkt, föryngrat, med en ökad flexibilitet och känslighet. Vårt förrevolutionära, uppenbart mumifierade byråkratiska och liberala tidningsspråk har redan berikats med nya berättarformer, med nya, mer precisa och dynamiska uttryck. Men under alla dessa stormiga år har vårt språk förvisso blivit obstruerat och en del av vårt framåtskridande inom kulturen kommer bl.a. att leda till att vårt språk rensas från alla onödiga ord och uttryck, som inte hör samman med dess anda, medan vi behåller de odiskutabla och ovärderliga lingvistiska nyförvärven från vår revolutionära epok.

Språket är tankens instrument. Talets precision och korrekthet är oundgängliga villkor för ett korrekt och precist tänkande. Den politiska makten har för första gången i historien nu hamnat i arbetarklassens händer. Denna klass äger ett rikt förråd av arbetar- och livserfarenheter och ett språk som baseras på dessa erfarenheter. Men vårt proletariat har inte fått tillräcklig skolning i elementär läsning och skrivning, och ännu mindre en litterär uppfostran. Och detta är orsaken till att den härskande arbetarklassen, som i sig och genom sin sociala karaktär är en mäktig garanti för det framtida ryska språkets integritet och storhet, likväl inte nu med tillräcklig energi kan ingripa mot de onödiga, korrumpierande och ibland avskyvärda nya ordens och uttryckens intrång i vårt språk... Kampen för bildning och kultur kommer att förse arbetarklassens avancerade element med alla de resurser som finns i det ryska språket, med all dess enorma rikedom, skärpa och förfining. För att bevara språkets storhet, måste alla fula ord och uttryck rensas ut ur det dagliga talet. Talet är också i behov av hygien. Och arbetarklassen behöver ett friskt språk ännu mer än andra klasser: ty för första gången i historien börjar den nu självständigt att tänka på naturen, på livet och dess grundvalar – och för att kunna tänka, behöver den ett klart, skarpt språks instrument.

(Översättning, Kenth-Åke Andersson)

Mot både progressiv och icke progressiv byråkrati

(*Pravda* 14 augusti 1924)

Jag måste ännu en gång, och troligen inte för sista gången, tala om frågan om arbetarklassens liv. Mitt syfte är att försvara massornas allt större och enligt min uppfattning viktiga intresse för dessa frågor mot angreppen från kritiker som är mer byråkratiska än progressiva.

Den progressiva byråkratin ogillar alla diskussioner om livets problem i pressen, vid möten och på klubbar. Vad är det för mening, säger de, att slösa tid på diskussioner? Låt myndigheterna börja driva kollektiva kök, daghem, tvättinrättningar, studenthem, etc. Byråkratiska tjockskallar lägger vanligtvis till (eller snarare antyder, eller viskar – de föredrar att inte tala öppet): "Det är bara ord, och inget annat." Byråkraten hoppas (jag undrar om han har någon lysande ekonomisk plan till hands) att vi när vi blir rika, utan att behöva säga något, kommer att ge proletariatet kulturella levnadsvillkor som en sorts födelsedagspresent.

Det är märkligt att kamrater som ena ögonblicket går emot sådana stelt mekaniska svar, nästa gång kan göra sig skyldiga till den motsatta försyndelsen. Det hände i fallet kamrat Vinogradskaja, när hon i *Pravda* nr 164 svarade på min artikel om vardagslivet. Författaren angriper "ledningen" - den tröga sovjetiska byråkratin – med argument från den upplysta byråkratin. Det är nödvändigt att dröja ett tag vid Vinogradskajas artikel, eftersom hennes misstag ger vatten på kvarnen till just den tröga sektor som hennes artikel riktar sig mot. Tröghetens respektabla och ansvariga "mjölnare" kunde inte önska sig en bättre kritik.

Vinogradskajas övergripande argument låter så här:

- 1) Det är inte vår uppgift att lyfta upp vår livsstil i ljuset, ty "som vi vet (?) är vår livsstil i allmänhet fortfarande till ungefär nio tiondelar densamma som den var på våra förfäders tid". Istället är uppgiften att förändra vardagslivet med hjälp av lämpliga åtgärder från myndigheternas sida.
- 2) Det går inte att kräva av romanförfattare att de återger livet i sina verk, "i så måtto som vår livsstil fortfarande är i vardande, det vill säga att allt är i rörelse, fyllt av motsättningar, brokigt och olikartat."
- 3) Och detta [krav] vore hursomhelst onödigt: "För vårt parti löste dessa problem teoretiskt och programmatiskt för länge sedan. Vad gäller de proletära massorna, så finns det inget behov av att agitera bland dem. Organiseringen av arbetsprocessen kommer i sig själv att skapa en anda av kamratskap och gemenskap bland arbetarna."
- 4) Bekymret är att "vi" mycket väl vet vad som behöver göras, men inte gör det på grund av trögheten hos sovjetorganen och dess ledare.
- 5) Men vi måste så snabbt som möjligt omorganisera de dagliga vanorna och sederna. Annars kommer NEP att krossa oss: "Den småborgerliga och byråkratiska livsstilen kommer att gynna förfallet av den härskande klassen och dess parti."

Artikelns teser står som vi ser helt i motsättning till varandra. Först konstaterar de att det absolut

inte krävs någon medveten kunskap om de dagliga vanorna och sederna eftersom *nio tiondelar* av dem är desamma som på våra förfäders tid. Därefter får vi höra att vi inte kan kräva att våra romanförfattare ska beskriva livet, eftersom "allt är i rörelse, fyllt av motsättningar, brokigt och olikartat." Och slutligen får vi veta att NEP hotar att ingjuta en småborgerlig livsstil i arbetarklassen, det vill säga samma livsstil som redan härskar över "nio tiondelar" av vårt nuvarande dagliga liv.

Artikelförfattaren tänker alltför schematiskt, och hamnar därmed i motsättningar. De materiella grundvalar som vi har ärvt från det förgångna är en del av vår livsstil, men det är även den nya psykologiska inställningen. Matlagning och hushållsarbete är en del av tanken med familjen, men det är också de ömsesidiga förhållandena mellan man, hustru och barn när de tar form under sovjet-samhällets villkor – med nya uppgifter, mål, rättigheter och plikter för makarna och barnen.

Hela problemet ligger i motsättningen mellan vardagslivets grundval i den materiella produktionen och de nya uppgifterna, behoven och funktionerna som också har blivit en del av vardagslivet och spelar en stor roll i det, åtminstone för den proletära förtruppen. Syftet med att erövra en medveten kunskap om vardagslivet är just att vi på ett åskådligt, konkret och övertygande sätt ska kunna visa för arbetarmassorna själva de motsättningar som finns mellan livsstilens utlevade materiella skal och de nya förhållanden och behov som har uppstått.

Men "vi" vet mycket väl detta, upprepar kamrat Vinogradskaja flera gånger. Vi löste dessa "teoretiska och programmatiska" problem för länge sedan. Är det någon som föreslår att vi ska ändra våra teoretiska och programmatiska beslut i dessa frågor? Nej, men med hjälp av arbetarnas förtrupp måste vi hjälpa massorna att titta på sin livsstil, tänka på den kritiskt, *inse* behovet av förändringar och beslutsamt *vilja ha* förändringar. När de säger att det inte finns något behov av att "agitera" bland arbetarmassorna, eftersom organiseringen av arbetsprocessen själv skapar en känsla av gemenskap bland dem, så kan vi bara sträcka upp händerna i förtvivlan. Om den "känsla av gemenskap" som skapas av organiseringen av arbetsprocessen räcker för att lösa socialismens problem, vad behöver vi då kommunistpartiet till? Saken är den att det ligger en oerhört lång väg mellan denna vaga känsla av gemenskap och en beslutsamhet att medvetet omdana livsstilen. Och det är just på denna väg som vårt partis verksamhet har en plats att fylla.

Om "vi" mycket väl vet detta, om dessa frågor har blivit lösta teoretiskt och programmatiskt, om det inte finns något behov av att agitera bland massorna eftersom produktionsprocessen kommer att skapa deras känsla av gemenskap, varför i all världen är då *nio tiondelar* av vårt liv fortfarande detsamma som våra förfäders?

Vinogradskajas svar är mycket enkelt: "Det är sovjetinstitutionernas tröga, konservativa 'ledare' som ska klandras."

Jag lutar inte på något sätt åt att försvara dem i denna fråga. Men varför är sovjetinstitutionerna tröga? Varför *tilläts* de att bli tröga? De existerar inte i ett tomrum: det finns ett parti, det finns fackföreningar. Utöver de "översta kretsarna", det vill säga de centrala härskande organen, finns det slutligen de lokala, regionala och städernas sovjet, som har nära band till massorna, Hur kommer det sig att "vi vet vad som behöver göras men inte ens har tagit ett första steg framåt?"

Det stämmer inte att "vi" mycket väl känner till alla dessa problem. Hur skulle vi kunna det? De har aldrig analyserats. I vårt program kanske? Men programmet skrevs 1919 på grundval av allmänna historiska överväganden och förutsägelser. Det förutsade inte och kunde inte förutsäga vardagslivets särdrag 1923.

"Men känner inte arbetarna själva till sin egen livsstil?", kan man invända. Det är samma sak som att säga: "Även utan Marx visste arbetarna själva att de blev utsugna." De visste om det erfarenhetsmässigt, men de behövde fundera igenom det och dra teoretiska slutsatser om utsugningen. Samma

sak gäller deras vardagsliv.

Har detta arbete blivit genomfört? Inte det minsta. Jag minns en ytterst intressant anmärkning från kamrat Osipov under ett möte i Moskva:

Vi kommunister känner inte våra egna familjer. Hur kan vi då tala om någon annans? Vi åker hemifrån tidigt och kommer hem sent. Vi träffar sällan vår hustru och nästan aldrig våra barn. Och först nu, när familjens problem blir ämne för en partidiskussion börjar vi vagt minnas, knyta samman och länka ihop det ena eller det andra om den för att kunna uttrycka en uppfattning.

Jag citerar ur minnet.

Marx sa en gång – och han uttryckte det mycket bra – att världen har tolkats tillräckligt mycket, och att det äntligen var dags att förändra den. Men jag tror inte att kamrat Vinogradskaja tolkade Marx' ord som ett argument mot "en idealistisk tolkning" av vardagslivets problem. Marx' tanke är i själva verket att de filosofiska eller programmatiska lösningarna på universums problem – även de "tröga ledarnas" - absolut inte räcker till. Massorna måste ta dessa problem i sina egna händer mot deras faktiska bakgrund. Om massornas innersta medvetande fångas av en kritisk tanke, så kommer det att bli en revolutionär kraft som inte ens de allra mest tröga ledare kan motstå. Det som särskiljde Marx' metod var just att radikalt påvisa motsättningarna i vardagslivet.

”Men är det inte uppenbart att vi behöver bygga gemensamma matsalar, tvättinrättningar och daghem?”, svarar Vinogradskaja.

”Men varför har de inte redan blivit byggda?”, frågar vi.

Just därför att den vaga känsla av gemensamhet som arbetarmassorna har är helt otillräcklig för att fungera som grundval för en systematisk omvandling av livsstilen. Uppfattningen att hela problemet beror på de övre sovjetkretsarnas tröghet är en byråkratisk uppfattning – men omvänt.

Inte ens den mesta aktiva och företagsamma regering kan omvandla livet utan hjälp av omfattande initiativkraft från massornas sida. Staten kan organisera livsvillkoren ända ner till samhällets minsta cell, familjen, men om inte dessa celler frivilligt och av eget fritt val sluter sig samman, så går det inte att få till stånd några verkliga och radikala förändringar i de ekonomiska förhållandena och hemmets liv.

Problemen för vår del består inte *bara* på att det saknas nya institutioner för livet, som offentliga kök, daghem och hus som drivs som kollektiv. Vi känner mycket väl till att många kvinnor har vägrat att låta sina barn skötas om på daghemmen. Inte heller skulle de göra det nu, insnärjda i fördomar som de är mot alla nymodigheter. Många av de hus som tilldelades till familjer för att bo i kollektiv blev smutsiga och omöjliga att bo i. Folk som bodde i kollektivhusen betraktade dem inte som inledningen på nya villkor – utan såg sina bostäder som baracker som staten hade tillhållit. Beroende på dåliga förberedelser, förhastade metoder, bristande självdisciplin och brist på kultur har kollektiven mycket ofta blivit totala misslyckanden. Vi måste göra en grundlig undersökning av livets problem, och det krävs väl genomtänkta, noggranna metoder för att ta itu med dem. Framåtskridandet behöver en välbefäst grundval *av ökad medvetenhet om hemförhållandena och ökade krav på det kulturella livet från arbetarklassen mäns och kvinnors sida – i synnerhet kvinnorna.*

Låt mig peka på några aktuella fall, som illustrerar förhållandet mellan statens och massornas initiativ i frågan om livets problem. För närvarande, och tack vare kamrat Kerzjentsev¹ ansträngningar,

¹ **Platon M Kerzjentsev** (1881-1940) anslöt sig till bolsjevikerna 1904. Innehade olika litterära och kulturella poster i sovjetstaten, bland annat en framstående post inom den sovjetiska radion och i regeringskommissionen för de sköna konsterna. Var mellan 1923 och 1924 ordförande för *Rabkrins* (arbetar- och bondeinspektionens) råd för vetenskap-

har en mycket viktig del av livet – *punktlighet* – blivit föremål för organiserad uppmärksamhet. Om man tittar på denna fråga ur byråkratisk synvinkel, så kan man säga: ”Varför alls bry sig om att diskutera den? Vad är det för mening att genomföra propaganda, bilda ett förbund med emblem för medlemmarna, etc? Låt myndigheterna genomdriva punktlighet med hjälp av ett dekret och straffa dem som bryter mot det.”

Men det finns redan sådana dekret. För ungefär tre år sedan genomdrev jag – med kamrat Lenins starka stöd – en bestämmelse om punktlig närvaro vid affärsmöten, kommittéer, etc, och den bekräftades i laga ordning av partiet och sovjeterna. Det utmättes också en del straff mot överträdelser av denna bestämmelse. Denna föreskrift *ledde* till en del bra resultat, men tyvärr alltför lite. Än idag kommer även ansvarsfulla arbetare en halv timme eller mer försent till kommittémöten. De tror ärligt att det beror på att de har alltför många uppgifter, men i verkligheten beror det faktum att de inte passar tiden på att de är slarviga och tar för dålig hänsyn till tiden – sin egen och andras. En person som alltid kommer försent på grund av att han är ”fruktansvärt upptagen” arbetar i allmänhet mindre och inte lika effektivt som en som kommer i tid när han ska. Det är märkligt att folk under diskussionen om ”tidsförbundet” helt enkelt verkade ha glömt att det fanns en sådan bestämmelse. Jag har själv aldrig sett den nämnas i pressen. Det ovan nämnda påbudet bör förvisso räddas från glömskan och användas som stöd för ”tidsförbundet”. Men om vi inte får hjälp från utvecklade arbetargrupper för att uppnå punktlighet och effektivitet, då kommer inte administrativa åtgärder att leda särskilt långt. De ”ansvarsfulla” arbetarna borde utsättas speciellt för offentlig kontroll – så kanske de skulle vara försiktiga med att inte stjäla tid från hundratals och tusentals arbetare.

Ta ett annat fall. ”Myndigheterna” har sedan flera år kämpat mot dåligt tryckta, korrekturlästa, häftade och falsade böcker och tidningar. Det har blivit lite bättre men inte mycket. Och denna bristande tryckeri- och förlagsverksamhet beror förvisso inte på tekniska brister. Felet ligger hos läsarna som inte är tillräckligt krävande, inte tillräckligt kultiverade. *Rabotjaja Gazeta* – för att bara ta ett exempel – är vikt – vem vet varför? – på bredden och inte längden. Innan läsaren kan börja läsa måste han vika upp tidningen åt rätt håll och sätta tillbaka den inåtvända sidan på rätt plats. Att göra det i en spårvagn, till exempel, är inte lätt. En borgerlig tidningsutgivare skulle aldrig våga ge ut en sådan tidning. *Rabotjaja Moskva* ges ut med sina åtta sidor oskurna. Läsarna är tvungna att skilja sidorna åt med vad de råkar ha till hands, oftast handen, och i allmänhet river de sönder texten. Tidningen blir skrynklig och kan inte skickas vidare till nästa läsare när den första är klar.

Varför ska vi tåla ett sådant slarv? Den progressiva byråkratin skulle naturligtvis skylla på utgivarernas tröghet. Deras tröghet *är* förvisso dålig. Vi bekämpar den – om nödvändigt med hjälp av resolutioner vid partikonferenserna. Men läsarnas passivitet är ännu värre, att de åsidosätter sin egen bekvämlighet – att de saknar kulturell vana. Om de bara hade slagit näven i utgivarens bord en eller två gånger (på ett kulturellt sätt naturligtvis), så skulle han aldrig våga ge ut tidningen oskuren. Det är därför även sådana småsaker som att få tidningar skurna och böcker häftade bör analyseras noga och diskuteras vitt och brett. Det är ett lärorikt sätt att höja massornas kulturella nivå.

Och det gäller ännu mer det komplicerade nätet av relationer i det personliga och familjelivet. Ingen tänker sig egentligen att sovjetregeringen kommer att skapa förträffligt möblerade hus – kollektiv med all möjlig bekvämlighet – och bjuda in proletariatet att lämna de ställen de bor i nu och flytta in i helt nya förhållanden. Även om vi skulle kunna genomföra ett så enormt företag (och det är givetvis helt uteslutet) – så skulle det egentligen inte hjälpa. Man kan inte tvinga folk att flytta in i nya levnadsvanor – de måste växa in i dem efterhand, på samma sätt som de växte in i sin gamla livsstil. Eller så måste de avsiktligt och medvetet skapa ett nytt liv – som de kommer att göra i fram-

lig organisering av arbetet. Grundade 1923 ett ”tidsförbund” med en tidning, *Vremja*, som med hjälp av tidsstudier skulle främja rationaliseringen av arbetet.

tiden. Omdaningen av livet kan och bör inledas med de medel som redan finns tillgängliga med de löner som betalas under våra sovjetiska förhållanden. Oavsett vilken lönen är, så är det mer praktiskt med gemensamma hushåll än med varje familj för sig. Ett kök i ett stort rum, som har utvidgats på bekostnad av ett eller två intilliggande rum, är ett mer fördelaktigt arrangemang än fem, för att inte tala om tio, olika kök.

Men om förändringarna ska uppstå med hjälp av massornas initiativkraft – med myndigheternas stöd – så är det uppenbart att det inte räcker med bara en vag ”känsla av gemenskap”. Det måste finnas en klar förståelse av hur saker och ting är och hur de borde vara. Vi vet hur oerhört mycket arbetarklassens utveckling har gynnats av övergången från enskilda till gemensamma förhandlingar, och vilket noggrant arbete som fackföreningarna måste göra, hur noga frågan och alla dess tekniska detaljer måste diskuteras och beslutas om under oändliga medlems- och andra möten. Övergången från enskilda hushåll till gemensam hushållning för flera familjer är mycket mer komplicerad och ännu mycket viktigare. Det gamla slutna familjelivet har utvecklats bakom folks rygg, medan det nya kollektiva livet inte kan komma till stånd annat än med hjälp av medvetna ansträngningar från alla de som deltar i förändringen. Det första steget mot en ny ordning måste följaktligen bli att visa på motsättningarna mellan det nya livets krav och de gamla vanorna – en motsättning som blir alltmer outhärdlig.

Det är vad det revolutionära partiet måste göra. Arbetarklassen måste bli medveten om de motsättningar som finns i deras hemliv, och fullt medvetet tränga in i problemets kärna. När det är gjort, om än bara av klassens mest utvecklade delar, så kan ingen som helst tröghet hos sovjetbyråkraterna stå emot proletariats upplysta vilja.

Låt mig sammanfatta min polemik mot den byråkratiska synen på livets problem med en ytterst belysande historia från kamrat Kartjevskij, som hade försökt lösa frågan om att reformera hushållen med hjälp av kollektiva metoder. ”På den internationella kooperativedagen”, skriver kamrat Kartjevskij (jag citerar ur hans brev till mig), ”hade jag ett samtal med mina närmaste grannar – fattiga människor ur arbetarklassen.”

Det såg till en början inte så lovande ut. ”Förbaskade kooperativ”, sa de. ”Vad är det för mening med dem? De tar högre priser än marknaden – och man måste gå flera kilometer för att komma till kooperativens affärer.” Och så vidare.

Jag försökte med en annan vinkling. ”Nå”, sa jag, ”anta att vårt kooperativa system är till 90% fel. Men låt oss analysera kooperativens tanke och syfte, och för att bättre förstå och ta hänsyn till det sätt vi är vana att äga på, låt oss först av allt betrakta våra egna intressen och behov.” De höll naturligtvis med om att vi vill ha en klubb, ett daghem, ett gemensamt kök, en skola, en tvättinrättning, en lekplats för barnen, etc. Låt oss se hur vi ska klara av att skaffa allt det.

Då ropade en av dem irriterat: ”Ni sa att vi skulle få ett kollektiv ordnat, men vi ser inget av det ännu.” Jag hejdade honom, ”Vilka är *ni*? Alla här har kommit överens om att det var nödvändigt att organisera dessa institutioner. Klagade du inte på hur barnen led av fukten i källarvåningen, och att din hustru är fast som en slav i köket? Det ligger i allas vårt gemensamma intresse att förändra dessa villkor. Låt oss sköta saker och ting på ett bättre sätt. Hur ska vi göra? Det finns åtta lägenheter i vårt hus. Innergården är liten. Där finns inte plats för särskilt mycket, och vad vi än kan ordna så kommer det att bli dyrt.” Vi började diskutera frågan. Jag föreslog: ”Varför inte se till att ett större samhälle, distriktet, förenar sig med oss i vårt projekt?”

Efter det började förslagen ramla in, och allehanda möjligheter diskuterades. Ett typiskt erbjudande kom från en man med en ganska borgerlig när det gällde egendomar: ”Det privata ägandet av hus [bör] tas bort”, sa han. ”Låt oss riva ner staketet och bygga en avloppsbrunn för hela distriktet och förhindra att luften förgiftas.” Och en annan tillade: ”Låt oss ha en lekplats för barnen i mitten.” Så kom en tredje med ett förslag: ”Låt oss be sovjetmyndigheterna om ett stort hus i vårt distrikt, eller låt oss åtminstone byta till oss ett rum för en klubb och en skola.” Fler och fler krav och förslag kom: ”Ett gemensamt kök då? Och

ett daghem? Ni karlar tänker bara på er själva” - kom det från kvinnorna - ”ni tänker inte på oss.” Varje gång jag träffar dem nu frågar jag – speciellt kvinnorna: ”Hur blir det med planerna? Låt oss komma igång med det. Vore inte det trevligt?” De föreslår att vi ska sammankalla ett distriktsmöte i frågan. Alla distrikt har tio eller tjugo kommunister, och jag hoppas att vi med stöd från partiet och de sovjetiska institutionerna ska kunna göra någonting...

Detta fall passar in i de allmänna tankegångar som jag har utvecklat, och visar helt klart att det är viktigt att få frågor om livet gnuggade genom det kollektiva proletära tänkandet. Den kvarnen är kraftfull och kommer att klara av allt den får att mala.

Och det finns ytterligare en lärdom från denna historia.

”Ni tänker bara på er själva”, sa kvinnorna till kamrat Kartjevskij, ”ni tänker inte på oss.” Det är sant att det inte finns några gränser för den manliga egoismen i vardagslivet. För att kunna förändra levnadsvillkoren måste vi lära oss att se på dem genom kvinnornas ögon. Men det är en helt annan historia, och jag hoppas få tillfälle att tala om den någon annan gång.

Hur ska man börja

(*Pravda*, 17 augusti 1923)

Frågor om arbetarklassens liv, i synnerhet familjelivet, har börjat intressera, vi skulle kunna säga uppsluka, arbetarnas nyhetsreportrar. I stor utsträckning har detta intresse kommit helt oväntat.

Under försöken att beskriva livet stöter den vanliga arbetarkorrespondenten på stora svårigheter. Hur ska man tackla frågan? Hur ska man börja? Vad ska man uppmärksamma? Det handlar inte om den litterära stilen – det är ett problem i sig själv – utan det faktum att partiet ännu inte speciellt har beaktat frågan om arbetarmassornas dagliga liv. Vi har aldrig diskuterat igenom dessa frågor på det konkreta sätt som vi ibland har tröskat igenom frågan om löner, böter, arbetsdagens längd, statens konstitution, ägandet av jord, och så vidare. Vi har fortfarande inte gjort något liknande när det gäller familjen och den enskilda arbetarens privata liv i allmänhet. Samtidigt är inte problemet obetydligt, om inte annat därför att det berör två tredjedelar av livet – 16 av dygnets 24 timmar. Vi har i detta avseende redan påpekat faran av att på ett klumpigt, nästan brutalt sätt, lägga sig i den enskildes privata liv. Ibland – lyckligtvis sällan – behandlar arbetarkorrespondenter frågan om familjelivet på samma sätt som de behandlar frågor om produktionen i fabrikena, det vill säga när de skriver om den ena eller andra familjens liv så nämns alla familjemedlemmar vid namn. Denna vana är felaktig, farlig och oförlåtlig. En arbetardirektör fyller en offentlig funktion. Det gör också en medlem i arbetarkommittén. De som innehar dessa tjänster befinner sig ständigt i blickfånget och dem står det fritt att kritisera. Det är en helt annan sak med familjelivet.

Familjen fullföljer naturligtvis också en offentlig funktion. Den garanterar befolkningens fortbestånd och uppfostrar delvis den nya generationen. Ur denna synvinkel har arbetarstaten fullständig rätt att hålla i tyglarna vad gäller kontroll och föreskrifter i familjens liv när det gäller frågor om hygien och utbildning. Men staten måste vara mycket försiktig när den inkräktar på familjens liv, den måste vara taktfull och återhållsam, dess inblandning får bara handla om att se till att familjen får mer normala och värdiga livsvillkor, den måste garantera arbetarnas sanitära och andra intressen, och på så sätt lägga grunden för friskare och lyckligare generationer.

Vad gäller pressen så är det helt oacceptabelt att slumpvis och godtyckligt inkräkta på familjens liv när inte familjen visar intresse för det.

Utan noggranna förklaringar kan pressens klumpiga, olägliga inblandning i folks privata familjeliv bara öka förvirringen och göra stor skada. Med tanke på att familjelivet är så extremt privat går denna sorts upplysningar dessutom praktiskt taget inte att kontrollera. Därmed kan tidningsrapporter om denna fråga i skrupellösa händer bli ett sätt att göra upp privata räkningar, ett medel för förlöjligande, utpressning, hämnd och så vidare.

I en del av de många artiklar som på senare tid har publicerats i frågan om familjens liv, har jag stött på en ofta upprepad tankegång, att inte bara en enskild medlems offentliga aktivitet utan också hans privata liv är viktigt för partiet. Det är ett obestridligt faktum. Än mer som tillståndet hos personens enskilda liv återspeglas i hans offentliga aktivitet. Frågan är hur man ska reagera i det enskilda livet. Om de materiella villkoren, den kulturella nivån, de internationella uppgörelserna förhindrar att livet förändras radikalt, då kommer ett offentligt avslöjande av vissa familjer, föräldrar, makar,

hustrur och så vidare inte att leda till några praktiska resultat, utan riskerar bara att dränka partiet i floskler – en sjukdom som är farlig och smittsam. Sjukdomen floskler har, precis som tyfus, olika former. Ibland uppstår den ur ädla motiv och en uppriktig men missriktad omsorg om partiets intressen. Men ibland används partiets intressen som täckmantel för andra intressen – gruppintressen, departementsintressen och personliga intressen. Att använda predikningar för att väcka ett allmänt intresse i frågan om familjelivet skulle definitivt förgifta rörelsen med flosklernas farliga gift. Syftet med en noggrann analys av familjesfären måste vara att upplysa partiet. Analysen måste utveckla individen psykologiskt och bidra till en ny inriktning inom statens institutioner, fackföreningar och kooperativ. Under inga villkor får den uppmuntra till floskler.

Hur ska vi under dessa omständigheter upplysa familjen? Hur ska vi börja?

I grund och botten finns det två sätt. Det första är med hjälp av lättfattliga artiklar och historier. Varje mogen och tänkande arbetare har ett antal minnen av familjelivet, som friskas upp av de dagliga erfarenheterna. Med detta material som grund kan vi producera artiklar som behandlar familjelivet i stort och dess förändringar och speciella sidor, och ge slående exempel utan att nämna namnet på en enda familj eller person. Om man måste nämna familjer och platser, så måste de vara påhittade, så att det inte går att knyta en speciell person eller familj till dem. Med detta som mönster har det på senare tid publicerats många intressanta och värdefulla artiklar i *Pravda* och andra publikationer på landsbygden.

Den andra metoden består av att ta en verklig familj, denna gång namngiven, i enlighet med dess roll i den allmänna opinionen. Den allmänna opinionen blir intresserad av en familj och dömer den på grund av familjekatastrofer, med andra ord mord, självmord och rättsfall, som beror på svartsjuka, grymhet, tyranniska föräldrar och så vidare. Precis som olika marklager syns bäst efter ett jordskred, så leder en familjekatastrof till att kännetecknen som är gemensamma för tusentals familjer avtecknar sig skarpt. Vi har redan i förbigående nämnt att vår press inte har rätt att bortse från de händelser som på goda grunder skakar om vår mänskliga bikupa. När en övergiven hustru väddar till rätten att tvinga hennes make att bidra till underhållet av barnen, när en hustru söker skydd från det offentliga mot sin makes våld och grymhet, när föräldrarnas våld mot sina barn blir en fråga för det offentliga att ta under övervägande, eller om krassliga föräldrar tvärtom klagar på sina barns grymhet, så har pressen inte bara rätt utan skyldighet att ta upp ärendet och belysa det från sidor som rätten eller andra offentliga institutioner inte uppmärksammar tillräckligt. Fakta som kommer fram som ett resultat av rättegångar har inte använts tillräckligt mycket för att gripa sig an livets problem. Ändå förtjänar de en viktig plats. Under perioder av omvälvning och omdaning i de dagliga levnadsförhållandena borde sovjetdomstolarna bli en viktig faktor för att organisera de nya formerna för livet, för att utveckla nya uppfattningar av rätt och fel, falskt och sant. Pressen bör följa rättens arbete, den bör belysa och komplettera dess arbete, och i viss mening leda det. Det utgör ett omfattande område för skolning. Våra bästa journalister borde tillhandahålla en sorts sammanfattning av domstolsförhandlingarna.

De vanliga journalistiska metoderna är naturligtvis helt uteslutna. Vi vill ha fantasi och samvete. En kommunistisk, med andra ord vidsynt och revolutionärt offentlig behandling av frågor om familjen, utesluter på intet vis psykologi och beaktande av individen och hans inre liv.

Jag ska här återberätta ett exempel från landsbygden som nyligen kom till min kännedom. I Pjatagorsk sköt sig en flicka på 17 år, eftersom hennes mamma vägrade låta henne gifta sig med en befälhavare i Röda armén. I en kommentar till händelsen slutade den lokala tidningen, *Terek*, oväntat sina anmärkningar med att klandra befälhavaren i Röda armén för att han – O kära läsare! – kunde tänka sig att ha ihop det med en flicka från en så enkel familj! Jag tänkte skriva ett brev till redaktören och protestera, inte bara å befälhavarens vägnar, som jag inte kände, utan för att kräva en riktig redo-

görelse för saken. Det visade sig att jag inte behövde skicka något brev, eftersom det två eller tre dagar senare i samma tidning fanns en artikel som behandlade frågan på ett bättre sätt.

Den nya verkligheten måste byggas med det människomaterial som vi har till hand. Befälhavare i Röd armén tillhör också detta material. Föräldrarna har naturligtvis rätt att bry sig om sina barns öden och påverka deras öde med hjälp av sina erfarenheter och råd. Men ungdomarna är inte tvungna att underkasta sig sina föräldrar, i synnerhet inte när det handlar om att välja en vän eller livspartner. Föräldrarnas tyranni ska inte bekämpas med hjälp av självmord, utan genom att samla de unga, med hjälp av ömsesidigt stöd, och så vidare. Det är mycket grundläggande men också alldeles sant. En sådan artikel, som kom efter en gripande händelse som upprörde den lilla staden, skulle utan tvivel göra mer för att stimulera läsarnas, speciellt de unga läsarnas, tankar och känslor än irriterande fraser om småborgerliga element etc.

De kamrater som hävdar att det är oväsentligt att ”belysa” frågor om familjelivet, eftersom vi känner till och redan för länge sedan har löst dessa frågor, misstar sig grovt. De glömmer helt enkelt att vi politiskt har massor av mark kvar att bruka! Den gamla generationen, som försvinner alltmer, lärde sig kommunismen under klasskampens gång, men den nya generationen måste lära sig den under uppbyggets villkor, under uppbygget av vardagslivet. Vår programförklaring är förvisso i princip riktig. Men vi måste hela tiden förnya den, göra den konkret med hjälp av levande erfarenheter, och sprida den i större skala.

Det kommer att ta lång tid att lägga en ny grund för vanor och seder, och det kommer att kräva att vi blir mer konkreta och specialiserade. Precis som vi har arméagitatorer, industriagitatorer, antireligiösa propagandister, så måste vi när också det gäller sedvänjor utbilda propagandister och agitatorer. Eftersom kvinnorna drabbas hårdast av sina nuvarande begränsningar, och sedvänjorna lägger större börda på deras axlar och ryggar, så kan vi anta att de bästa agitatorerna i denna fråga kommer att komma från kvinnornas led. Vi vill ha entusiaster, fanatiker, folk med tillräckligt bred horisont, som vet hur man ska göra upp räkningen med sega vanor, som har en kreativ inställning till alla egenheter, varje småsak och detalj i familjesedernas bojor, som är osynliga för blotta ögat. Sådana personer måste träda fram, eftersom behoven och de aktuella frågorna är så brännande. Det betyder inte att bergen kommer att kunna flyttas på en gång. Nej, man kan inte komma undan de materiella förhållandena. Det som går att uppnå under nuvarande begränsade villkor kommer hursomhelst att komma till stånd när vi kan bryta oss ur den fängelselika tystnad som omger dagens sedvänjor.

Vi måste påskynda utbildningen av agitatorer mot seder och bruk och underlätta deras arbete. Vi måste inrätta ett bibliotek där vi samlar allt vi känner till angående vardagslivets sedvänjor – klassiska verk om familjens utveckling och lättfattliga skrifter om sedernas historia – och göra en analys av olika sidor av vårt dagliga liv. Vi borde översätta allt av värde som under de senaste åren har kommit ut på främmande språk. Senare kan vi utveckla och inrätta motsvarande avdelningar i våra tidningar. Vem vet? Kanske vi om ett år eller två tvingas sätta igång kurser i frågor rörande vardagslivets sedvänjor.

Men allt detta berör bara skolning, propaganda, pressen och litteraturen. Vad ska vi göra i praktiskt hänseende? Vissa kamrater förespråkar att vi omedelbart ska bilda ett förbund för att införa nya former för livet. Denna tanke verkar förhastad. Vi har inte förberett marken tillräckligt, de övergripande förhållandena är inte tillräckligt gynnsamma. Allmänt sett är det oundvikligt att vi någon gång måste bilda ett sådant organisatoriskt verktyg. Vi har inte råd att vänta på att allting ska komma uppifrån, som resultatet av regeringens initiativ. Den nya samhällsstrukturen måste agera samtidigt på alla kanter. Den proletära staten är byggnadsstommen, inte byggnaden själv. Under övergångsperioden är den revolutionära regeringens betydelse oändlig. Som ett resultat av våra

erfarenheter har även den internationella anarkismens bästa delar börjat förstå det. Det betyder inte att staten kommer att utföra allt byggnadsarbete. Det anstår inte oss marxister att göra staten till en fetisch. Till och med på krigsmaktens område, som är ett av statens klart avgränsade verksamhetsfält, tvingades vi (på ett framgångsrikt sätt) tillgripa arbetarnas och böndernas frivilliga initiativ.

Det inledande arbetet att utveckla flyget har också genomförts på denna grundval. Utan tvekan har "Förbundet för flygvapnets vänner" en lysande framtid framför sig. De lokala och regionala frivilliga grupperna och föreningarna på industrins, den nationella ekonomins, och i synnerhet på de dagliga sedvänjornas område, är förutbestämda att spela en lika viktig roll. Vi kan redan se tendenser till frivilligt samarbete mellan röda direktörer, arbetarkorrespondenter, proletära och bondeförfattare, etc. Det har nyligen bildats ett förbund i syfte att studera Sovjetunionen, med en framtida avsikt att påverka det vi kallar nationalkaraktären. Det förväntas exempelvis att det statliga biografdepartementet förr eller senare – hellre förr än senare – kommer att få hjälp från en nyligen inrättad "Förening för den röda bions vänner", som definitivt kommer att bli en mäktig revolutionär institution.

Denna sortens frivilligorganisationer kan inte annat än välkomnas. De visar att aktiviteten inom olika delar av samhället har vaknat. Samhällsstrukturen är naturligtvis framförallt en byggnad som uppförs enligt en plan. Inte en på förhand, allseende, förutfattad plan där alla detaljer har utarbetats innan verksamheten inleds, utan i stället en plan som visserligen i allt väsentligt är förberedd, men som bekräftas och förbättras under arbetets gång, blir alltmer vital och konkret i den mån folkliga initiativen utvecklar och utarbetar den. Inom ramen för den statliga planens allmänna inriktning finns det ett enormt fält för aktivitet från de frivilliga föreningarnas och kooperativens sida. Bland befolkningsmiljonerna finns det ett oräkneligt antal intressen, krafter, energi, som staten bara kan utnyttja en hundradel av, men som om de får nödvändiga organisatoriska former kan utföra ett utmärkt arbete, sida vid sida med staten. Ett verkligt kreativt organiserande ledarskap måste, i synnerhet under vår "kulturperiod", syfta till att hitta lämpliga sätt att använda de enskilda gruppernas, personernas och kooperativa enheternas konstruktiva energi, och det måste luta sig på massornas alltmer självständiga aktivitet. Många av frivilligorganisationerna kommer att falla sönder eller förändras, men i det stora hela kommer deras antal att öka allteftersom vårt arbete fördjupas och utvidgas. Bland dem kommer utan tvekan ett förbund för att införa nya former för livet att inta en framstående plats, och arbeta tillsammans med staten, lokala sovjeter, fackföreningar och speciellt kooperativa enheter. Men för tillfället är det förhastat att bilda en sådan organisation. Det vore mycket bättre att bilda lokalgrupper på fabrikerna för att studera frågor rörande arbetarklassens liv. Dessa grupperns verksamhet skulle ha en ren frivillig karaktär.

Vi måste ägna större uppmärksamhet åt vardagslivets fakta. Vi måste genomföra centrala experiment, och deras framgång måste garanteras av fulländade materiella förhållanden. Om gränserna för ett kvarter av lägenheter, en grupp hus, ett distrikt utvidgas, så kommer det att leda till praktiska framsteg. De första föreningarna bör ha lokal karaktär. De bör sätta upp klart avgränsade uppgifter, som att inrätta daghem, tvättinrättningar, gemensamma kök för grupper av hus. Med ökade erfarenheter och förbättrade materiella villkor kommer det att följa en utvidgad verksamhet. Sammanfattningsvis vill vi ha initiativ, konkurrens, effektivitet!

Den främsta, mest överhängande och brådskande uppgiften, är att bryta tystnaden kring frågan om det dagliga livet.

Var uppmärksam på småsaker!

(Pravda, 1 oktober 1921)

[Band 21 av Trotskijs *Samlade verk* på ryska – med titeln "Kulturen under övergångsperioden" - gavs ut 1927, och blev den sista bok som gavs ut av Trotskij i Sovjetunionen. Det kapitel av band 21 som kallades "Vardagslivets problem" innehöll de nio föregående artiklarna samt de två följande, "Var uppmärksam på småsaker!" och "'Ni' och 'du' i Röda armén".]

Vi måste återuppbygga den ödelagda ekonomin. Vi måste bygga, producera, lappa ihop och reparera. Vi leder ekonomin på en ny grundval som kommer att garantera alla arbetandes välbefinnande. Men i grund och botten är ekonomisk produktion mänsklighetens kamp mot naturens fientliga krafter, och ett rationellt användande av naturens tillgångar för att tjäna mänsklighetens egna syften. Politikens allmänna inriktning, påbud och föreskrifter kan bara styra den ekonomiska verksamheten. Men det går bara att tillfredsställa de mänskliga behoven genom att producera materiella värden med hjälp av systematiska, orubbliga och envisa ansträngningar.

De ekonomiska processerna är ett komplicerat resultat av ett otal faktorer och delar, ett oräkneligt antal enskildheter, detaljer och småsaker. För att kunna återuppbygga ekonomin måste vi ägna den största uppmärksamhet åt sådana småsaker. Det har vi inte gjort, eller i bästa fall gjort mycket, mycket lite. Den centrala uppgiften för utbildningen och vår egen utbildning i ekonomi är att väcka, stimulera och skärpa omsorgen om dessa små, triviala, vardagliga ekonomiska behov. Missa ingenting, lägg märke till allting, vidtag lämpliga åtgärder i rätt tid och kräv att andra gör detsamma. Denna uppgift står vi inför inom all vår regeringsverksamhet och vårt ekonomiska arbete.

Det är ingen lätt uppgift att under nuvarande förhållanden förse armén med kängor och uniformer. Vår distributionsapparat drabbas ofta av långvariga förseningar. Samtidigt är det nästan ingen som bryr sig om att vara rädd om de uniformer och kängor som finns eller reparera dem i tid. Våra kängor blir nästan aldrig putsade. När man frågar varför, får man de mest varierande svar: ibland saknas det skokräm, ibland kom den inte fram i tid, ibland är kängorna gula och skokrämen svart, och så vidare, och så vidare. Men den viktigaste orsaken är bristen på metodisk inställning till saker och ting bland både bland de meniga soldaterna i Röda armén och bland befälen och kommissarierna.

Kängor som inte putsas torkar och slits ut på några veckor, speciellt när de blir våta. Fabrikerna ligger på efterkälken och börjar slarva, speciellt med sömmarna. De nya kängorna slits ut snabbare än någonsin. Det är en ond cirkel. Samtidigt finns det en enkel lösning: kängorna bör putsas regelbundet, och de ska snöras ordentligt, annars kommer de att tappa formen och spricka eller slitas ännu snabbare. Vi förstör ofta utmärkta amerikanska kängor bara därför att vi inte har snören till dem. Det går att få tag på snören om man är envis, och om det inte finns snören så beror det på att ingen tar notis om sådana ekonomiska småsaker. Men det är från dessa småsaker som helheten skapas.

Samma sak gäller våra gevär, till och med i ännu högre grad. De är svåra att tillverka, men enkla att förstöra. De bör skötas – rengöras och oljas in. Och det kräver en outtröttlig och orubblig uppmärksamhet. Det kräver träning och skolning.

Små saker som samlas och slås samman kan bli något stort – eller förstöra något stort. Om små trasiga stycken av en väg inte repareras i tid, blir de större, små hål blir djupa hjulspår och diken. De gör det svårare att köra längs vägen. De skadar vagnar, skakar bilar och lastbilar i stycken och förstör däck. En dålig väg ger upphov till utgifter som är tio gånger större än vad det kostar att reparera vägen själv. Just på detta sätt leder till små detaljer att maskiner, fabriksbyggnader och hus blir förstörda. Att underhålla dem kräver outtröttlig, daglig uppmärksamhet åt små saker och detaljer. Eftersom vi inte har tillräcklig ekonomisk och kulturell skolning saknar vi denna aktiva vaksamhet. Vi måste skaffa oss en mycket klar uppfattning om denna vår värsta brist.

Ofta blandar vi ihop omsorg om detaljer och små saker med byråkratism. Det är en allvarlig blunder. Byråkratism är att inrikta sig på en tom form på bekostnad av innehållet och uppgiften. Byråkratismen frossar i formalism, hårklyverier, men inte i praktiska detaljer. Tvärtom åsidosätter den oftast verksamhetens detaljer, de delar som verksamheten består av, och är bara intresserad av att se till att allting stämmer på papper.

Förbudet mot att spotta eller slänga cigarettfimpar i offentliga korridorer och trappor är en ”småsak”, en futtig regel. Icke desto mindre har den stor kulturell och ekonomisk betydelse. Den som i förbigående spottar på golvet eller i trappan är en riktig tölp. Vi kan aldrig återuppliva ekonomin med hjälp av sådana typer. En sådan person slår sönder glas av ren oaktsamhet, putsar aldrig kängorna, och bär säkert på löss med tyfus...

Jag upprepar: för vissa kan orubblig uppmärksamhet på dessa saker verka tjatigt, ”byråkratism”. De använder kampen mot byråkratismen som ett hafsigt och utsvävande sätt att skyla sig själva. ”Vem bryr sig om att det lämnas cigarettfimpar i trapporna?”, säger de. Denna inställning är rent struntprat. Att slänga cigarettfimpar på golvet utan hänsyn till ordning och reda tyder på bristande respekt för andras arbete. De som inte har respekt för andras arbete slarvar med sitt eget arbete. Om vi verkligen tänker utveckla institutioner som grundas på gemensam boende, så är det helt nödvändigt att varenda man och kvinna ägnar fullständig uppmärksamhet åt ordning och reda och husets angelägenheter i sin helhet. Annars står vi där (vilket händer alltför ofta) med en motbjudande, nerlusad avgrundshåla istället för en gemensam bostad.

Vi måste föra en outtröttlig och skoningslös kamp mot detta slarv och denna brist på kultur – i ord och handling, med hjälp av propaganda och högre standard, med hjälp av förmaningar och genom att kalla personer till ordningen när de betar sig illa. De som stillatigande har överseende med saker som att spotta i trappan eller låta en gård eller ett hus se ut som en svinstia är dåliga medborgare och ovärdiga att bygga det nya samhället.

Positiva och negativa drag hos en nations liv samverkar på ett ytterst intensivt sätt i armén. Det gäller även i förhållande till problemet att utbilda folk att bli ekonomiska. Oavsett allt annat måste armén bättra sig åtminstone delvis i detta avseende. Det kan man göra med hjälp av ömsesidiga ansträngningar från arméns alla ledande delar, uppifrån och ner, i samarbete med arbetarnas och böndernas bästa delar i sin helhet.

När den sovjetiska statsapparaten höll på att ta form uppfylldes armén av gerillakrigföringens anda och praktik. Vi förde en envis och kompromisslös kamp mot gerillamentaliteten, och åstadkom otvivelaktigt betydande resultat. Vi skapade inte bara en centraliserad ledning och administrativ apparat, utan – vilket är ännu viktigare – själva tanken på partisankrigföring blev allvarligt komprometterad i arbetarklassens ögon.

Framför oss har vi nu en inte mindre allvarlig kamp: kampen mot all form av slarv, slapphet, likgiltighet, inexakthet, vårdslöshet, brist på individuell disciplin, överdrifter och slöseri. Allt detta är bara olika grader och nyanser av samma åkomma. I den ena ytterligheten har vi bristande uppmärk-

samhet, i den andra medvetet dåligt uppförande. Det krävs en daglig, orubblig, outtröttlig kampanj med alla medel, på samma sätt som under kampanjen mot gerillakrigföring: agitation, exempel, förmaningar och bestraffningar.

Utan omsorg om detaljer och småsaker är även den mest lysande plan bara ett rent fuskverk. Vad är det till exempel för mening med den mest noggrant genomtänkta stridsplan om den på grund av slarv anländer försent, eller kopieras felaktigt, eller läses igenom slarvigt? Det som gäller småsaker gäller också i det stora.

Vi är fattiga men slösar. Vi är slarviga. Vi är hafsiga. Dessa brister har djupa rötter i vårt slaviska förflutna och kan bara raderas ut gradvis med hjälp av envis propaganda i handling, genom exempel och förtydliganden – och med hjälp av noggrann kontroll, vaksamhet och orubblig precision.

För att kunna genomföra stora planer måste man ägna stor uppmärksamhet åt mycket små saker! Det måste bli mottot för alla medvetna element i vårt land när vi slår in på den nya återuppbyggnadsfasen och kulturella uppgången.

"Ni" och "du" i Röda armén

(*Izvestija*, 19 juli 1922)

[*Precis som på svenska används inom ryskan andra person pluralis, vy (ni), som den artiga tilltalsformen, medan andra person singularis, ty (du), uttrycker ett mer kamratligt förhållande. Men ty kan också användas ohövligen, för att uttrycka bristande respekt. Vuxna eller äldre personer kan använda det gentemot yngre, och under den tsaristiska regimen brukade adeln använda det gentemot bönder, tjänare eller andra "undersåtar", som förväntades svara på ett artig sätt. Jämför franskans tu och vous, spanskans tu och Usted och tyskans du och Sie. - öa.*]

I söndagens *Izvestija* fanns en artikel om två män i Röda armén, Sjtjekotjichin och Tjernisjov, som hade uppvisat hjältemod i samband med en brand och explosion i Kolomna. Enligt artikeln gick befälhavaren vid den lokala garnisonen fram till soldaten Sjtjekotjichin och frågade:

"Vet du (ty) vem jag är?"

"Ja, ni (vy) är garnisonens befälhavare."

Jag betvivlar att samtalet har återgivits på ett riktigt sätt. Annars måste man dra slutsatsen att garnisonens befälhavare inte använder en lämplig samtalston mot soldater i Röda armén. Givetvis kan Röda arméns personal använda den familjära formen i samtal kamrater emellan, men just *som kamrater* och bara som kamrater. En överordnad officer i Röda armén får inte använda den familjära formen för att tilltala en underordnad om den underordnade förväntas svara med den artiga formen. I annat fall skulle det uttrycka ojämlikhet mellan dem, inte en lägre tjänsteställning.

Naturligtvis är den artiga och familjära formen bara frågan om skick och bruk. Men denna sed uttrycker bestämda förhållanden mellan människor. I vissa fall kan den familjära formen användas för att uttrycka nära kamratliga relationer. Men i vilka fall? I de fall där förhållandet är ömsesidigt. I övriga fall kommer den familjära formen att uttrycka förakt, ringaktning, bristande respekt och en tendens till högdragen överlägsenhet i förhållandet till andra. En sådan ton är helt otillåten i Röda armén.

Vissa kan tycka att detta är en bagatell. Men det är det inte! Röda arméns soldater måste respektera både sig själva och andra. Respekt för mänsklig värdighet är ett mycket viktigt element för Röda arméns moraliska sammanhållning. I tjänsten underkastar sig Röda arméns soldater sina överordnade. Kraven på disciplin är orubbliga. Men samtidigt är soldaterna medvetna om att de är ansvarskännande medborgare som har ålagts uppgifter av högsta rang. Militärt underordnande måste åtföljas av en känsla för allas samhällliga och moraliska jämlikhet, och denna känsla av jämlikhet kan inte överleva om man bryter mot den personliga värdigheten.